# કળશ અમૃતના ...

## સમયસાર કળશ-ગુજરાતી પદ્યાનુવાદ

## જીવ-અજીવ અધિકાર

(દોહા)

નિજ અનુભૂતિથી પ્રગટ, ચિત્સ્વભાવ ચિદ્રૂપ,
સકલ જ્ઞેય જ્ઞાયક નમૂં, સમયસાર સદ્રૂપ. ૧

(સોરઠા)

દેખે પરથી ભિન્ન, અગણિત ગુણમય આતમા,
અનેકાન્તમયમૂર્તિ, સદા પ્રકાશિત રહે. ૨

(ગઝલ)

ભલે છું માત્ર શુદ્ધ જ હું વળી ચૈતન્યની મૂર્તિ,
પરંતુ મેલી થઈ મારી પરિણતિ મોહના બળથી;
પરમવિશુદ્ધિને પામો હવે તે પરિણતિ મારી,
આત્મખ્યાતિ નામક આ ટીકાથી સમયસાર તણી. ૩

નયો બન્નેમાં જે વિરોધ છે તેના વિનાશક જે,
વચન જિનવર તણા સ્યાદ્‌વાદમયમાં જે રમે નિત્યે;
વમીને મોહને જાતે કરે જે કેલી તત્કાળે,
પરમજ્યોતિ સમયસારે ન ખંડિત થાય જે કુનયે. ૪

અરે ! જયમ હસ્ત અવલંબન બને છે લાઠી દુર્બળને,
ગણો વ્યવહાર ઉપયોગી, નથી પામ્યા પરમપદ જે;
નહીં ઉપયોગી કિંચિત પણ સદા એવા જીવો સૌને,
રમે છે જે પરમ-અર્થે વળી ચિન્મય ને ચિદ્‌ઘને. ૫

(હરિગીત)

એકત્વમાં જે નિયત, વળી જે વ્યાપ્ત છે નય શુદ્ધથી,
આ જ્ઞાનનો ઘનપિંડ પૂરણ પૃથક છે પરદ્રવ્યથી;
નવતત્ત્વની પરિપાટી છોડી એક બસ તે પ્રાપ્ત હો,
દર્શન કહયું તેને નિયમથી આતમાનું જાણજો. ૬

(દોહા)

શુદ્ધનયાશ્રિત આતમાં, પ્રગટે જયોતિસ્વરૂપ,
નવતત્વોમાં વ્યાપ્ત પણ તજે ન એકસ્વરૂપ. ૭

(ગઝલ)

છૂપાયું જેમ શુદ્ધકનક ઘણાં વર્ણો તણા ભેદે,
છૂપાઈ આત્મજયોતિ આ નવે તત્ત્વો મહીં જ ખરે;
પ્રકાશે એકરૂપે તે બધા ભાવોથી ભિન્નપણે,
અરે ભવ્યો ! જુઓ જાણો સદા તેને પદે જ પદે. ૮
[illegible]

નહીં જન્મે નયો વળી કયાંય નિક્ષેપો બધા નાસે,
ન જાણે કેમ રે ભાઈ ! પ્રમાણ જ અસ્તને પામે;
અરે ! કો ભાવ દ્વૈત તણા નહિ ત્યારે જ ત્યાં ભાસે,
અખંડિત એક આત્માનો અનુભવ થાય છે જયારે. ૯

(હરિગીત)

પરભાવથી જે ભિન્ન છે વળી આદિ-અંત વિમુકત છે,
સંકલ્પ તેમ વિકલ્પની જંજાળથી પણ મુકત છે;
જે એક છે, પરિપૂર્ણ છે - એવા નિજાત્મસ્વભાવને,
કરતો પ્રકાશિત પ્રગટ આંહી શુદ્ધનય આ થાય છે. ૧૦

(હરિગીત)

પામે નહિ જેમાં પ્રતિષ્ઠા લેટી રહે બસ બાહ્યમાં,
આ બદ્ધસ્પૃષ્ટાદિ બધાં જેના ન અંતરભાવમાં;
જે છે પ્રકાશિત સર્વવિધ તે એક આત્મસ્વભાવનો,
હે પ્રાણીઓ! આ જગતના નિર્મોહ થઈ અનુભવ કરો. ૧૧

(ગઝલ)

કરે જે નાશ મોહ તણો પુરૂષત્વે સુબુદ્ધિએ,
નિરખી ત્રણ કાળના કર્મો તણા બંધોથી ભિન્નપણે;
લહે તે આતમા નિશ્ચલ સદા શાશ્વત મહિમાવંત,
વિરાજે પંક વિરહિત દેવ જે નિત્યે જ વ્યકતપણે. ૧૨

અનુભૂતિ કહી આ આતમાની શુદ્ધનય જે રૂપ,
વળી અનુભૂતિ જ્ઞાનની તે જ તેને જાણજે બંધુ !
કરી નિશ્ચલપણે સ્થાપિત આત્માને જ આત્મમહીં,
નિરખજે જ્ઞાનઘન ને નિત્ય તે આત્મા સદા સર્વે. ૧૩

મીઠાની કાંકરી બહુ ક્ષારરસથી જયમ ભરેલી છે,
ભરેલો જ્ઞાનરસથી પૂર્ણ તેમજ આતમા મુજ છે;
અનાકુળ ને અવિનાશી સહજ ઉલ્લાસથી વિલસે,
સદા તે તેજમય ચિન્મય અખંડિત પ્રાપ્ત હો અમને. ૧૪

(હરિગીત)

છે સિદ્ધિની જો કામના તો ચિત્તના ભરમાવશો,
આ જ્ઞાનનો ઘનપિંડ ચિન્મય આતમા અપનાવજો;
બસ સાધ્ય-સાધક ભાવથી તે એકલાને ધ્યાવજો,
પર્યાયમાં પરમાતમા બંધુ! તમે પછી થઈ ~~જજો~~. ૧૫
જશો

(હરિગીત)

દગ જ્ઞાન ને ચારિત્રથી મેચક કહયો આ આતમા,
બસ છે અમેચક તે સ્વયંથી આતમા પરમાતમા;
પરમાણથી મેચક-અમેચક એક સમયે તે અહો,
જિનવર કથન આ મર્મભેદી ને અલૌકિકને ગ્રહો. ૧૬.

છે આતમા આ એક તોયે જાણ નય વ્યવહારથી,
ત્રૈરૂપતા ધારણ કરે સદ્‌જ્ઞાન દર્શન ચરણથી;
બસ એટલે મેચક કહયો છે આતમા જિનમાર્ગમાં,
નહિ જાણતો તે જગતજન લાગે નહીં સન્માર્ગમાં. ૧૭.

મેચક કહ્યો છે આતમા આ યદપિ નય વ્યવહારથી,
પણ તે નથી મેચક, અમેચક જાણ તું પરમાર્થથી;
છે પ્રગટ જ્ઞાયક જ્યોતિમય તે એક છે ભૂતાર્થથી,
છે શુદ્ધ એકાકાર પરથી ભિન્ન છે પરમાર્થથી. ૧૮

મેચક-અમેચક આતમાના ચિંતવનથી લાભ ના,
બસ હો ! હવે સૌ તે વિકલ્પો જેથી કંઈપણ સાધ્ય ના;
છે સાધ્યસિદ્ધિ એક બસ સદ્‌જ્ઞાન દર્શન ચરણથી,
પથ અન્ય કોઈ છે નહીં જેથી બચો સંસરણથી. ૧૯

ત્રૈરૂપતાને પ્રાપ્ત પણ જે ના તજે એકત્વને,
આ શુદ્ધ નિર્મળ જ્ઞાનજ્યોતિ પામી છે જે ઉદયને;
કરીએ અમે અનુભવ સદા ચૈતન્યમય એ જ્યોતિનો,
નહિ નહિ કદાપિ અન્યથા છે સાધ્યની કો સિદ્ધિ જો. ૨૦

(ગઝલ)

કરે જે પ્રાપ્ત પોતાથી જ અથવા અન્ય ઉપદેશે,
અનુભૂતિ અવિચળને મૂળે વિજ્ઞાન છે જેને;
પ્રતિબિંબો અનંતા જ્ઞાનમાં એના ભલે ભાસે,
રહે દર્પણ તણા ન્યાયે અવિકારી જ તે નિત્યે. ૨૧

(હરિગીત)

અનાદિકાલીન મોહને હે જગતજન ! સૌ છોડજો,
જે રસિકજનને બહુ રૂચે તે જ્ઞાનનો રસ ચાખજો;
પામે નહિ તાદાત્મ્ય કો રીત આતમા પરદ્રવ્યથી,
પામે નહિ અન્યત્વ કદી આ આતમા નિજ આત્મથી. ૨૨

કૌતૂહલી નિજ તત્વનો પાડોશી બન દેહાદિનો,
તજવું પડે તન તોય તું ! કરજે અનુભવ આત્મનો;
દેખીશ આત્મવિલાસને પરદ્રવ્યથી જ્યારે જુદો,
તુરત તજીશ તું મોહને દેહાદિના એકત્વનો. ૨૩

હરી રૂપથી જનમોહને, નિજતેજથી રવિતેજને,
નિર્મળ કરે નિજ કાંતિમય તનતેજથી દશ દિશને;
ને દિવ્યધ્વનિથી ભવ્યજનના કર્ણમાં અમૃત ભરે,
છે વંદનીય જિનેશ્વરો જે અઠસહસ લક્ષણ ધરે. ૨૪.

પ્રાકારથી કવલિત કરે જે નગર આ આકાશને,
વળી ગોળ ને ગંભીર ખાઈથી પીવે પાતાળને;
ઉપવન તણા સૌંદર્યથી જે ઢાંકતું ભૂમિ સર્વને,
અદ્‌ભૂત અનુપમ તે નગર સંસારથી સૌ અલગ છે. ૨૫

ગંભીર સાગરના સમાન મહાન માનસ મંગમય,
છે નિત્ય નિર્મળ નિર્વિકારી સુવ્યવસ્થિત અંગમય;
છે સહજ જે અદ્ભૂત અનુપમ અપૂરવ લાવણ્યમય,
જયવંત વર્તે રૂપ જિનનું ક્ષોભવિરહિત દિવ્યમય. ૨૬

આ દેહ ને આત્માતણું એકત્વ બસ વ્યવહારથી,
આ શરીર આશ્રિત સ્તવન પણ તેથી કહ્યું વ્યવહારથી;
પરમાર્થથી તો ભિન્ન છે આ દેહ ને ચૈતન્યઘન,
પરમાર્થથી તેથી સ્તવન ચિદ્ભાવનું બસ અનુભવન. ૨૭

આ દેહ ને આત્માતણા એકત્વને નયયુક્તિથી,
દૂરે કર્યું જડમૂળથી મુનિએ પરિચિત તત્વથી;
તો જે રસિલા નિજના વળી વેગથી આકૃષ્ટ હો,
ભાવોલ્લસિત આત્માર્થીઓને નિયમથી સદ્બોધ હો. ૨૮

પરભાવના પરિત્યાગની દષ્ટિ પુરાણી થાય ના,
વળી જ્યાં સુધી વૃત્તિ પ્રવૃત્તિ વેગવંતી થાય ના;
વ્યતિરિક્ત જે પરભાવથી થાયે વળી તે જીવની,
પ્રગટી અનુભૂતિ સ્વયં ચૈતન્યની તત્કાળથી. ૨૯

છું સર્વતઃ ચૈતન્યમય નિજભાવથી ભરપૂર હું,
તેથી સ્વયં આ લોકમાં નિજભાવનો અનુભવ કરૂં;
આ મોહ મારો નથી નથી, ચૈતન્યનનો ઘનપિંડ છું,
છું શુદ્ધ ચિદ્ઘનનો નિધિ, હું સ્વયં એક અખંડ છું. ૩૦

(હરિગીત)

થઈ અન્યભાવોથી બધાં આ રીત જ્યારે ભિન્નતા,
સ્થાપિત કરી સ્વયમેવ ઉપયોગે સ્વયંથી ઐકયતા;
પ્રગટિત થયો પરમાર્થ ને દગ જ્ઞાન વ્રત પરિણત થયો,
આ આતમા ત્યારે સ્વરૂપમાં બસ રમણરૂપ થઈ રહ્યો. ૩૧

છે શાંતરસથી બહુ ભર્યો આ જ્ઞાનસાગર આતમા,
વિભ્રમ તણી ચાદર હટ્યે સર્વાંગ પ્રગટે આતમા;
હે ભવ્યજન ! બસ એક સાથે સ્નાન કરજો સૌ તમે,
અપનાવજો એને જ એમાં મગન બનજો સૌ તમે. ૩૨

(સવૈયા એકત્રીસા)

જીવ અને અજીવના વિવેકથી પુષ્ટ છે જે,
એવી દ્રષ્ટિ દ્વારા આવા નાટકને દેખતો;
અન્ય જે સભાસદ છે તેઓને દેખાડતો ને,
દુષ્ટ અષ્ટ કર્મોના બંધનને જે તોડતો;
જાણે લોકાલોક અને નિજમાં મગન રહે,
વિકસિત શુદ્ધ નિત્ય નિજ અવલોકતો;
એવો જ્ઞાનવીર ધીર મંગ ભરે મનમાં ને,
સ્વયમ્ ઉદાત્ત વળી અનાકુળ શોભતો. ૩૩

(હરિગીત)

હે ભવ્યજન ! શું લાભ છે આ વ્યર્થના બકવાસથી,
થોભો હવે જાણો સ્વયં અધ્યાત્મના અભ્યાસથી;
જો અનવરત ષટ્માસ હો નિજ આતમાની સાધના,
તો આતમાની પ્રાપ્તિ હો તેમાં જરા સંદેહ ના. ૩૪

(હરિગીત)

ચૈતન્યશક્તિથી રહિત પરભાવ સૌ પરિહારીને,
ચૈતન્યશક્તિથી સહિત નિજભાવ નિત અવગાહીને;
છે શ્રેષ્ઠતમ જે વિશ્વમાં સુંદર સહજ શુદ્ધાતમા,
તેને તમે જ અનુભવો સૌ, સ્વયં હે ભવ્યાતમા. ૩૫

(દોહા)

ચેતન જેનો સાર છે, કેવળ તે છે જીવ;
તે સૌ છોડીને બધાં, પુદ્‌ગલમયી અજીવ. ૩૬

વર્ણાદિક રાગાદિ સૌ, છે આત્માથી ભિન્ન,
અંતર્દષ્ટિથી જુઓ, દીસે એક ચિદ્‌બિંબ. ૩૭

જે વસ્તુથી જે બને, તે તેનાથી ન અન્ય,
સ્વર્ણમ્યાન તો સ્વર્ણ છે, અસિ તેનાથી અન્ય. ૩૮

વર્ણાદિક જે ભાવ છે, તે સૌ પુદ્‌ગલજન્ય,
એક શુદ્ધ વિજ્ઞાનઘન આતમ તેથી અન્ય. ૩૯

કહેવાથી ઘીનો ઘડો, ઘડો ન ઘીમય હોય,
કહેવાથી વર્ણાદિમય, જીવ ન તન્મય હોય. ૪૦

સ્વાનુભૂતિમાં જે પ્રગટ, અચળ અનાદિ અનંત,
સ્વયં જીવ ચૈતન્યમય, ચકચકાટ અત્યંત. ૪૧

(હરિગીત)

વર્ણાદિસહિત રહિત બે રીત એમ દ્રવ્ય અજીવ છે,
તેથી ન જાણી શકાય જીવને અમૂર્તિક લક્ષણ વડે.
ચેતનપણું લક્ષણ કહે વસ્તુસ્વરૂપ વિવેચકો,
અતિવ્યાપ્તિ અણવ્યાપ્તિ રહિત નિર્દોષ તેને જાણજો.
અવલંબજો અવિલંબ એવા અચળ આત્મસ્વભાવને,
છે પ્રગટ તે, પ્રગટાવશે જ યથાર્થ જીવસ્વરૂપને. ૪૨

પૂર્વોક્ત લક્ષણથી જુદું છે અજીવ આ રીત જીવથી,
તેથી વિલસતું ભિન્ન તેને જ્ઞાની જાણે જીવથી,
તોપણ અરે અજ્ઞાનીજનનો નિરવધિ વ્યામોહ આ,
કાં નાચતો રહેતો સદા તે ખેદ ને અચરજ મહા ! ૪૩

અનાદિકાલિનના મહા અવિવેકના આ નૃત્યમાં,
બસ એક પુદ્ગલ નાચતું ચેતન નહીં આ કૃત્યમાં;
આ જીવ તો પુદ્ગલમયી રાગાદિથી પણ ભિન્ન છે,
આનંદમય ચિદ્ભાવ તો દગજ્ઞાનમય ચૈતન્ય છે. ૪૪

અનવરત કરવત જ્ઞાનની ચાલી રહે જ્યાં આ રીતે,
ત્યાં જીવ તેમ અજીવમાં અતિવિકટ વિઘટન થઈ રહે;
નહિ થાય જીવ અજીવ બન્ને ભિન્ન ભિન્ન પ્રગટપણે,
અતિ વેગીલી ચિત્શક્તિથી જ્ઞાયક સ્વયં પ્રગટી રહે. ૪૫

(જીવાજીવાધિકારમાં સમાગત કળશોનો પદ્યાનુવાદ સમાપ્ત)

# કળશ અમૃતના ...

## સમયસાર કળશ-ગુજરાતી પદ્યાનુવાદ

## કર્તા-કર્મ અધિકાર

(હરિગીત)

હું એક કર્તા આતમા ક્રોધાદિ સૌ મારાં કરમ,
પ્રવૃત્તિ કર્તા-કર્મની આવી કરે અજ્ઞાનીજન;
શમાવતી બહુવિધ એને જ્ઞાનજ્યોતિ પાવની,
અતિધીર પરમોદ્દીત્ત પ્રગટી સર્વલોક પ્રકાશતી. ૪૬

પરપરિણતિને છોડતી વળી તોડતી સૌ ભેદભ્રમ,
આ જ્ઞાનની જ્યોતિ અહો પ્રગટી અખંડ અને પ્રચંડ;
કરતા-કરમ પ્રવૃત્તિને આ હોય ત્યાં અવકાશ ક્યાં ?
વળી બંધ પુદ્‌ગલકર્મનો કાં હોય જાગી જ્યોતિ જ્યાં ? ૪૭

આ રીત વિધિ પૂર્વોકતથી નિર્વતી સૌ પરદ્રવ્યથી,
વિજ્ઞાનઘન નિજ ભાવ પર આરૂઢ થતો તત્કાળથી;
નિવૃત્ત થઈ અજ્ઞાનમય કર્તા-કરમના કલેશથી,
પુરાણ પુરૂષ પ્રકાશતો થઈ સાક્ષી જગનો આહીંથી. ૪૮

(દોહરા)

વ્યાપક-વ્યાપ્તપણું સદા તત્વસ્વરૂપમાં હોય,
પણ અતત્સ્વરૂપમાં તે ન કદાપિ હોય;

વ્યાપ્ય-વ્યાપક ભાવનો અભાવ હોય જહાં,
કર્તા-કર્મ તણી સ્થિતિ બની શકે ન તહાં.
આવો પ્રબળ વિવેકરૂપ જ્ઞાનપ્રકાશ મહાન,
કર્તા-કર્મપણા તણું ભેદે અઘઅજ્ઞાન;
જ્ઞાની આમ થયો થકો બની કર્તૃત્વરહિત,
શોભે છે આ આતમા નિજ આનંદસહિત. ૪૯

(હરિગીત)

નિજ-પર પરિણતિ જાણતો જ્ઞાની પ્રવર્તે છે સદા,
નિજ-પર પરિણતિ જાણતું પુદ્ગલ નહિ વર્તે કદા;
અત્યંત આવો ભેદ તેથી વ્યાપ્ય-વ્યાપક નવ બને,
'કર્તા-કરમ અન્યોન્યના છે' - એમ મત મિથ્યા ઠરે;
ભ્રમબુદ્ધિ કર્તા-કર્મની બસ ત્યાં લગી જ રહે ખરે,
જ્યોતિ ન જાગે ભેદજ્ઞાન તણી અરે નિષ્ઠુરપણે. ૫૦

જે પરિણમે કર્તા જ તે, પરિણામ તેનું કર્મ છે,
છે પરિણતિ જ ક્રિયા, ત્રણે વસ્તુસ્વરૂપ-અભિન્ન છે. ૫૧

અનેકરૂપ છે એક વસ્તુ, એકનું પરિણામ છે,
છે પરિણતિ બસ એકની ને એક પરિણત થાય છે. ૫૨

ના પરિણમે બે એક થઈને, બેનું કો પરિણામ ના,
ના પરિણતિ પણ એક થાયે, એક થાય અનેક ના. ૫૩

કર્તા નહીં બે એકનાં, બે કર્મ પણ નહીં એકનાં,
નહીં બે ક્રિયાઓ એકની, કદી એક થાય અનેક ના. ૫૪

(હરિગીત)

'પરને કરૂં હું' - એ અહં અતિ કષ્ટથી નિર્વાર્ય છે,
અનાદિથી જ અખંડ છે, આ જગતના સૌ મોહીને;
ભૂતાર્થનયના ગ્રહણથી જો વિલય પામે તે અહો !
તો જ્ઞાનના ઘનપિંડ આતમને કદી ના બંધ હો. ૫૫

(દોહરા)

પરભાવોને પર કરે, આત્મા આતમભાવ;
આત્મભાવ તે આત્મ છે, પરના છે પરભાવ. ૫૬

ઘાસસહિત મિષ્ટાન્ન આરોગે ગજરાજ,
સ્વાદ-ભેદ સમજે નહીં, માને મીઠું ઘાસ;
જ્ઞાનસ્વરૂપ જે નિશ્ચયે એવો આતમરામ,
આસ્વાદે છે રાગને નિજરૂપ માની આમ;
દહીં-સાકરનો સ્વાદનો લોલુપ જીવ અબૂધ,
શિખંડ પીને માનતો પીવું છું ગૌ-દૂધ. ૫૭

(હરિગીત)

અજ્ઞાનથી જયમ દોડતાં મૃગ રેતને જળ જાણીને,
જન પામતાં ભય અંધકારે દોરી વિષધર માનીને;

છે જ્ઞાનમય આ જીવ પણ અજ્ઞાનના કારણ થકી,
આકુલિત થઈ કર્તા બને જ્યમ ક્ષુબ્ધ સાગર પવનથી. ૫૮

જ્યમ હંસ જાણે જ્ઞાનથી બસ નીર ક્ષીર વિશેષને,
ત્યમ જીવ જે જાણે વિવેકે આપ પરના ભેદને;
ચૈતન્યધાતુ અચળમાં આરૂઢ થઈને તે સદા,
બસ માત્ર જાણે પણ બને કિંચિત્ નહીં કર્તા કદા. ૫૯

(મંદક્રાંતા)

જ્ઞાની જાણે ગરમ જળમાં શીત-ઉષ્ણ વ્યવસ્થા,
જ્ઞાની જાણે નમક રસને વ્યંજનોમાં વિવેકે;
ક્રોધાદિને નિજરસ વડે પૂર્ણ ચૈતન્યધાતુ,
જ્ઞાની ભેદે વિલય કરતાં ભાવ કર્તૃત્વકેરો. ૬૦

(હરિગીત)

નિજને કરે અજ્ઞાનમય વા જ્ઞાનમય આ આતમા,
કર્તા બને નિજ ભાવનો, પરનો નહીં કર્તા કદા; ૬૧

આત્મા સ્વયં છે જ્ઞાન, જ્ઞાન વિના બીજું તે શું કરે ?
'પરભાવનો કર્તા બને' - વ્યવહારી જનનો મોહ છે. ૬૨

(દોહરા)

કરે ન પુદ્ગલકરમને જો આ ચેતનરાજ,
કોણ કરે - તે સૂણે હવે, ભરમ નિવારણ કાજ. ૬૩

(હરિગીત)

પુદ્ગલદરવમાં સહજ નિજ સૌ પરિણમનની શક્તિ છે,
ને વિઘ્ન એના પરિણમનમાં કોઈપણ નથી આ રીતે;
કર્તા ઠર્યું પુદ્ગલદરવ તેથી સ્વયંના ભાવનું,
પુદ્ગલ તણા પરિણામનું આ કથન છે પરમાર્થનું. ૬૪

જીવદ્રવ્યમાં જ સ્વભાવભૂત સૌ પરિણમનની શક્તિ છે,
ને વિઘ્ન એના પરિણમનમાં કોઈ પણ નથી આ રીતે;
કર્તા ઠર્યું જીવદ્રવ્ય તેથી જીવના પરિણામનું,
જીવદ્રવ્ય કેરા પરિણમનનું કથન આ પરમાર્થનું. ૬૫

(દોહરા)

જ્ઞાનીના કયમ ભાવ બસ જ્ઞાનમય જ સૌ હોય ?
વળી એના કો ભાવ કાં જ્ઞાન રહિત નહિ હોય ?
અજ્ઞાનીના ભાવ સૌ અજ્ઞાનમય જ હોય,
વળી એના કો ભાવ કાં જ્ઞાનસહિત નહિ હોય ? ૬૬

(હરિગીત)

અજ્ઞાનીના સૌ ભાવ તો અજ્ઞાનમાંથી જ નીપજે,
ને જ્ઞાનીના સૌ ભાવ તો સદ્જ્ઞાનમાંથી જ નીપજે. ૬૭

(દોહરા)

અજ્ઞાની અજ્ઞાનમય ભાવભૂમિમાં વ્યાપ્ત,
આ કારણ દ્રવ્યબંધના હેતુપણાને પ્રાપ્ત. ૬૮

(હરિગીત)

નયપક્ષપાત તજી અને જે સ્વરૂપગુપ્ત બની રહે,
થઈ શાંતચિત્ત વિકલ્પહીન તે આત્મઅમૃતને પીવે. ૬૯

(દોહરા)

એક કહે છે બદ્ધ ને બદ્ધ ન બીજો પક્ષ
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૭૦

એક કહે છે મૂઢને મૂઢ ન બીજો પક્ષ
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૭૧

એક કહે છે રકત ને રકત ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૭૨

દ્વેષી છે દ્વેષી નથી એવા છે બે પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદાય જણાય. ૭૩

કર્તા છે કર્તા નથી એવા છે બે પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્‌સ્વરૂપ જીવ ચિત્‌સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૭૪

ભોકતા છે ભોકતા નથી એવા છે બે પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્‌સ્વરૂપ જીવ ચિત્‌સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૭૫

એક કહે છે જીવ ને જીવ ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્‌સ્વરૂપ જીવ ચિત્‌સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૭૬

એક કહે છે સૂક્ષ્મને સુક્ષ્મ ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્‌સ્વરૂપ જીવ ચિત્‌સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૭૭

એક કહે છે હેતુ ને હેતુ ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જિન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્‌સ્વરૂપ જીવ ચિત્‌સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૭૮

એક કહે છે કાર્ય ને કાર્ય ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૭૯

એક કહે છે ભાવ ને ભાવ ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૮૦

એક કહે છે એક ને એક ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૮૧

એક કહે છે સાંત ને સાંત ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૮૨

એક કહે છે નિત્ય ને નિત્ય ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૮૩

એક કહે છે વાચ્ય ને વાચ્ય ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૮૪

નાના છે નાના નથી એવા છે બે પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૮૫

એક કહે છે ચેત્ય ને ચેત્ય ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય.
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૮૬

એક કહે છે દશ્ય ને દશ્ય ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૮૭

એક કહે છે વેદ્ય ને વેદ્ય ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;

પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૮૮

એક કહે છે કે ભાત ને ભાત ન બીજો પક્ષ,
પક્ષો છે આ જીવ વિષે ઉભયનયોને લક્ષ;
પક્ષપાતથી રહિત જન તત્વવેદી જે થાય,
ચિત્સ્વરૂપ જીવ ચિત્સ્વરૂપ તેને સદા જણાય. ૮૯

(હરિગીત)

જેમાં ઉઠે છે જાળ આમ વિકલ્પ તણી બહુવિધની,
ઓળંગી જઈને ભૂમિને બહુ મોટી એ નયપક્ષની;
જીવ તત્વવેદી પામતો અનુભૂતિમાત્ર સ્વભાવને,
સમતારૂપી રસ જેહનો છે ભાવ અંતર બાહ્ય ને. ૯૦

(દોહરા)

ચંચળ, વિપુલ, મહાન છે વિકલ્પરૂપ તરંગ,
એનાથી બનતી બધી ઈન્દ્રજાળ અનંત;
તત્ક્ષણમાં સહુ તેહ બસ વિલયપ્રાપ્ત થઈ જાય,
જેના સ્ફુરણાથી છું હું તે ચિત્પુંજ સદાય. ૯૧

ભવાય છે ચિત્પુંજથી ભાવાભાવ ને ભાવ,
એવું છે પરમાર્થરૂપ, તેથી એક સ્વભાવ;
કર્મજનિત સહુ પદ્ધતિ, બંધની કરી હું પાર,
અનુભવું છું માત્ર એ સમયસાર અપાર. ૯૨

(હરિગીત)

પુરાણ પુરૂષ પવિત્ર જે વિજ્ઞાનઘન ભગવાન છે,
આસ્વાદ્ય નિભૃતજન થકી બસ તે જ દર્શન જ્ઞાન છે;
નયપક્ષવણ અવિકલ્પ અવિચલ એ સમયનો સાર છે,
કહીએ વધું શું, હો બધું, પણ એ જ સૌનો સાર છે. ૯૩

નિજ સમૂહથી ચ્યૂત પાણી જો ભમતું કહીં કો વન વિષે,
તો ઢાળથી તે વાળતાં પાછું જ મળતું સમૂહને;
નિજ ભાવથી ચ્યૂત આતમા ભમતો વિકલ્પવને ઘણાં,
વિવેકઢાળથી તેહને નિજ વીર્યપૂર્વક વાળતાં;
વિજ્ઞાનઘન નિજ સ્વરૂપમાં ખેંચાઈ આવે આતમા,
વિજ્ઞાનઘનના રસિક જન જે અનુભવે છે આતમા. ૯૪

(દોહરા)

વિકલ્પનો કરનાર તે કેવળ કર્તા હોય,
વિકલ્પ તેનું જ કર્મ બસ, અન્ય કંઈ નવ હોય,
જ્યાં લગી કોઈ આતમા, રહિતવિકલ્પ ન હોય,
કર્તાકર્મપણા તણો નાશ કદાપિ ન હોય. ૯૫

(ચોપાઈ)

કરે કરમ છે તે કરનાર,
જે જાણે તે જાણનહાર;
કરનારો નહિ જાણનહાર,
જાણનહાર નહીં કરનાર. ૯૬

(સવૈયા એકત્રીસા)

કરવારૂપ ક્રિયાની અંદર જાણનકિરિયાનો નહિ ભાસ,
જાણનરૂપ ક્રિયાની અંદર કરતાકિરિયાનો નહિ વાસ;
ભિન્ન ભિન્ન તેથી છે બન્ને જ્ઞપ્તિ તેમ કરોતિ જાણ,
વળી કર્યું એથી પણ એવું, જ્ઞાતા તે કર્તા નહિ માન. ૯૭

(હરિગીત)

નથી કર્મમાં કર્તા અને વળી કર્મ કર્તામાં નથી,
તેથી જ કર્તાકર્મની સ્થિતિ કદી બનતી નથી;
છે કર્મમાં બસ કર્મ, જ્ઞાતા જ્ઞાનમાં જ રહે ખરે,
છે આમ તોયે મોહ [illegible] આ કાં નાચતો રહેતો અરે ! ૯૮

પ્રગટી પ્રબળ આ જ્ઞાનજ્યોતિ અચળ વ્યકત અહો વળી,
ગંભીર જે સૌ ચિત્સ્વરૂપ નિજ શક્તિઓના ભારથી;
કર્તા ન થાયે આતમા, પુદ્ગલ કરમરૂપ થાય ના,
પુદ્ગલ રહે પુદ્ગલ મહીં ને જ્ઞાન પણ નિજ સ્વરૂપમાં. ૯૯

# પુણ્ય-પાપ અધિકાર

(હરિગીત)

શુભ ને અશુભના ભેદથી બે ભેદ-પણાને પામતું,
તે કર્મ પણ જેના ઉદયથી ઐક્યતાને ધારતું;
દૂરે કરી એ મોહરજને આપ આપ જ્યો અહો!
બોધ સ્વયં છે ઉદયને એવા અમૃતના ને ગાગરો. ૧૦૦.

(દોહરા)

શૂદ્રાણીને પુત્ર બે જન્મ્યા એક જ સાથ,
ઉછર્યો નિજ ઘર એક ને બીજો બ્રાહ્મણ હાથ;
'શૂદ્ર છું' - પહેલો માનીને, કરતો મદિરા-સ્નાન,
બીજો સ્પર્શે પણ નહીં 'હું બ્રાહ્મણ' - એ માન;
શૂદ્રાણીના ઉદરથી જન્મ્યા બે એક સાથ,
પરમાર્થે બન્નેય છે શૂદ્ર જ જાણ;
જાતિભેદના ભ્રમ થકી બેઉ જુદાં કામ,
પુણ્ય-પાપ એ બે એક છે બંધ જ્ઞાન જ જાણ. ૧૦૧.

(હરિગીત)

હેતુ, સ્વભાવ અને અનુભવ તેમ આશ્રય પણ થકી,
છે પુણ્ય કે છે પાપ ભિન્નતા કર્મોમાં કંઈ નહિ;
તેથી નિશ્ચયે બંધમાર્ગાશ્રિત કર્મ સઘળું એક ખરે,
તે બંધહેતુ હોઈને છે કર્મ એક જ એ નકી. ૧૦૨.

છે બંધકારણ કર્મ સઘળું એમ સર્વજ્ઞે કહ્યું,
તેથી નિષેધ્યું કર્મને ને જ્ઞાન શિવહેતુ જ કહ્યું. ૧૦૩.

સુકૃત ને દુષ્કૃત એવા સર્વ કર્મ નિષેધથી,
નિષ્કર્મરૂપ પ્રવર્તતાં મુનિઓ કંઈ અશરણ નહિ;
છે શરણ મુનિને જ્ઞાનમાં આચરણ કરતા જ્ઞાનનું,
એ જ્ઞાનમાં લીન મુનિવરો અનુભવન અમૃતનું. ૧૦૪

ધ્રુવ અચળરૂપે જ્ઞાનનું જ્ઞાનરૂપ ભવન થતી,
છે મોક્ષરૂપ સ્વયં અને એ હેતુ તેથી મોક્ષનો;
છે બંધરૂપ બાકીનું બધું ને હેતુ તેથી બંધનું,
કરવી અનુભૂતિ જ્ઞાનની એવું વિધાન જિને કહ્યું. ૧૦૫.

(દોહરા)

જ્ઞાનલોકનું પરિણામ જ્ઞાનલોકમય હોય,
અને જ ઇન્દ્રિયલોક ના હેતુ મુક્તિનો હોય; ૧૦૫.
[illegible]
[illegible]
કર્મલોકનું પરિણામ જ્ઞાનરૂપ ના હોય
અન્યદ્રવ્ય સ્વભાવ ના હેતુ મુક્તિના નહિ. ૧૦૬.

કર્મો છે શિવહેતુના તિરોધાન કરનાર,
જેણે સ્વરૂપ કર્મો નહિ નિબદ્ધ ભાગ. ૧૦૭.

(હરિગીત)

મોક્ષાર્થીએ સઘળુંય કર્મ જ ત્યાગ કરવાયોગ્ય છે,
છે ત્યાગ્ય સઘળું તો પછી શું પુણ્ય-પાપની વાત છે;
એ ત્યાગને સમ્યક્ત્વઆદિ નિજ સ્વભાવરૂપ થતાં,
નૈષ્કર્મ્યરૂપનું બદ્ધ રસીલું જ્ઞાન મોક્ષ હેતુ. ૧૦૮

આ કર્મવિરતિ જ્યાં સુધી ન પરિપૂર્ણતા પામે નહિ,
છે કર્મધારા જ્ઞાનધારા બેઉ સાથે ત્યાં લગી;
નહિ હોય એમાં ક્ષતિ, પણ છે કર્મધારા બંધમય,
ને પરમ જ્ઞાન, વિમુક્ત જે, તે એક છે બસ મુક્તિમય. ૧૧૦.

કર્મનય અવલંબનારા જ્ઞાનહીન બધા ડૂબે,
ને જ્ઞાનનય ઇચ્છુક પણ અતિશય સ્વચ્છંદી ડૂબે;
પણ જ્ઞાનરૂપ થઈ રહી જે કર્મવિરહિત થાય છે,
અપ્રમાદી એવા સર્વદા ભવજલધિ પાર તરાય છે. ૧૧૧.

શુભ ને અશુભ જે કર્મ એવા મોહના ઉન્માદનો,
કરી ધ્વંસ મૂળથી જ્ઞાનજ્યોતિ અતિ પ્રબળ પ્રગટી અહો!
અજ્ઞાનતમ ટાળીને એ જ્ઞાનની જ્યોતિ વડે,
લીલા સહજ ક્રીડા કરે જે પરમજ્ઞાનની કળા. ૧૧૨.

# આસ્રવ અધિકાર (કળશ ૧૧૩ થી ૧૨૪)

કળશ ૧૧૩

(હરિગીત)

આવેલ સમરાંગણ મહીં મદમત્ત આસ્રવભાવ જે,
તેહને જીતે છે જ્ઞાનરૂપ ધનુર્ધર અતિ દક્ષ;
ઉદાર છે અત્યંત એવો ઉદય દુર્જય જ્ઞાનનો,
ગંભીર છે, અતિ ધીર છે! ધન્ય ઉદય એવા જ્ઞાનનો. ૧૧૩.
આ ઉદય જ્ઞાન તણો અહો! ૧૧૩.

मूल कलश से मिलता हुआ होना ठीक है

OR

(હિંદી પદ્યાનુવાદ પરથી)

(હરિગીત)

આવ્યું ભાન ભૂલી રણમાં ઉન્મત્ત આસ્રવભાવ આ,
રણરંગણે આવેલ મદમાતો મહા છે ભાવ આ;
મર્દન કરે રણભૂમિમાં એ ભાવનું જે જ્ઞાન તે,—
છે ~~[illegible]~~ ધીર ને ગંભીર છે, રચના અહો એની અતિ. ૧૧૩.

કળશ ૧૧૪

(હરિગીત)

આ દ્રવ્યકર્મોના સમૂહનો છે નિરોધક ભાવ જે,
છે રાગ-દ્વેષ-વિમોહ વિણ તે જ્ઞાન નિર્મિત ભાવ જે;
ભાવાસ્રવોથી રહિત જે આ જીવનો નિજભાવ છે,
તે જ્ઞાનમય શુદ્ધાત્મમય નિજ ભાવનાનો ભાવ છે. ૧૧૪

ગાથા ૧૧૫

(દોહરા)

દ્રવ્યાત્મક ભિન્ન છે સ્વભાવિક સ્વરૂપ,

ભાવાત્મક છે વળી એકાત્મક પામેલ;

સર્વ પ્રકારે આ રીતે નિરાકાર જ હોય,

એક જ્ઞાનમય ભાવઘન જ્ઞાયક માત્ર જ હોય. ૧૧૫.

(OR)

(દોહરા)

દ્રવ્યાત્મક ભિન્ન છે સ્વભાવિક સ્વરૂપ,

ભાવાત્મક છે વળી એકાત્મક પામેલ;

એક જ્ઞાનમય ભાવઘન જ્ઞાયક માત્ર જ પણ છે હોય,

સર્વ પ્રકારે આ રીતે નિરાકારી તે હોય. ૧૧૫.
જ્ઞાની આત્મા આ રીતે નિરાકાર બસ હોય. ૧૧૫.

ગાથા ૧૧૬ :

(દોહરા)

ત્યાર પછી આત્મા આત્મજ્ઞાની થાય,
બુદ્ધિપૂર્વક રાગનો કરે સદા પરિત્યાગ;
વળી સ્વયં નિજશક્તિને વારંવાર અડગ,
છોડતો આ જ્ઞાની પણ અબુદ્ધિપૂર્વક રાગ;
જ્ઞાનરૂપ થતાં થતે ભૂલતો પરભાવ,
એવી જ્ઞાનીને સદા નિરાકારી રૂપ ભાવ. ૧૧૬.

વિષય ૧૧૭ (દોહરો)

દયાશાળની સંગત વિવેકમ જે હોય,

ભાવના ને જ્ઞાની સદા નિરાશાળ ક્યાં હોય?

## ગાથા - ૧૧૮
(હરિગીત)

નિજાશ્રિત જે દુઃખ તેથી પૂર્ણ ભવ નિવારી છે,
તે ઉદય પામી આખરી ક્ષણ અનુસારી નિજ સ્વભાવ;
ભાવ રાગદ્વેષ વિભાવ સર્વે પરિણામ નહિ ત્યાગીને,
નિર્ભેદી આત્મ ભાવને નહિ ને બંધન થાય છે. ૧૧૮.

## ગાથા ૧૧૯
(દોહરા)

રાગદ્વેષ ને મોહ છે ત્રિણ આસ્રવભાવ;
જ્ઞાનીને તે છે નહીં, તેથી બંધ અભાવ. ૧૧૯

## ગાથા ૧૨૦
(હરિગીત)

જે જ્ઞાન ઉદિત વિકલ્પના શુદ્ધ નયના આશ્રયે,
ત્રણ રહી આત્મીયતા અનુભવ નિજ આતમ વિષે;
રાગાદિક વિરહિત ચિત્ત (રાગાદિ વિરહિત ચિત્તનાં / ચિત્તવાંના) ત્યાગી પણે જે શીલ,
તે બંધવિરહિત તે નિરંતર સ્વસમયસાર અનુભવે. ૧૨૦.

## કળશ - ૧૨૧

(હરિગીત)

જીવ શુદ્ધનયથી ચ્યુત થઈ ફરી રાગમાં જોડાય છે,

તે આત્મભાન રહિત થઈને → જાય છે પણ ભાર; પાછા બંધ છે કરે. x

x તે જ્ઞાનહીન થતા થતા કર્મ બાંધે છે પણ ભાર;

x તે જ્ઞાનહીન થતા થતા કર્મ બાંધે છે વળી ફરે;

તે પૂર્વસંચિત આસ્રવોથી કર્મબંધ નવા કરે,

જે વિવિધ વિવિધ પ્રકારના વિકલ્પ જાળ રચિત છે. ૧૨૧.

## કળશ ૧૨૨

(હરિગીત)

તાત્પર્ય અહીં એમ જાણ કે શુદ્ધનય ત્યજવો નહીં;

છે બંધ એના ત્યાગથી ને નહિ એના ગ્રહણથી. ૧૨૨.

## કળશ ૧૨૩

(હરિગીત)

ધીર ને ઉદાર અહો! મહિમાવંત અજર અનંત છે,

તે જ્ઞાનમાં સ્થિરતા કરીને કર્મનાશક લાગ છે;

સદ્દૃષ્ટિઓ તે શુદ્ધનયને ના ત્યજે કદીયે,

બહારથી વૃત્તિ સમેટીને નિજ જ્ઞાનઘન દેખતા. ૧૨૩.

ચિત્ર ૧૨૪

(શિખરિણી)

ઉદ્યોગ જેનો નિત્ય સેવા પરમાર્થ દિશામાં,
ને સર્વ રીતે ચડ્યું જેના આત્માનો દીપ પામતા;
છે આજ તેને આદર સાથું ગાન નિજ ચેતનું,
નિરંતર નવા ઉદ્યોગથી જે સર્વ ભાવો ભાવતું. ૧૯૪૪

# સુંદર સાહિત્ય (ગાથા ૧૨૫ થી ૧૩૨) | ભાગ ૨-૧

(As finalized on 8/25/99)

## ગાથા ૧૨૫

(હરિગીત)

અનાદિના સંવરણના ગહન આશ્ચર્યજનક

નિરસ્ત કરી, વિસ્તાર થતા ચેતર નવા ઉત્પાદક

ફરતી થતી, આ જ્ઞાનજ્યોતિ ભાસે વિસ્તાર ને વધી

પ્રકટ થઈ, ઉજ્જવલ આત્મા! પરિપૂર્ણ નિરંજનાકાર છે. ૧૨૫.

## ગાથા ૧૨૬

(હરિગીત)

આ જ્ઞાન છે સ્વરૂપ પિંડ રાગ ના અરૂપ છે,

ફરી ઉગ્ર આત્મસ્વરૂપ વિહારણ ખેંચી ગયું આ ટીત,

આ ભેદજ્ઞાન ઉદિત થયું છે અંતરંગ ચેતન,

~~[illegible]~~ ~~૧૨૬.~~

મુક્તિ ભણી છે અચળતા! સિદ્ધપૂર્ણ સિંહાસન થઈ ઠસે. ૧૨૬

## ગાથા ૧૨૭

(દોહરા)

अविरल

ભેદજ્ઞાન અવિરત થકી ફરી પુરુષાર્થ સમીપ,

આત્મતત્ત્વનો નિશ્ચય જો આતમા નિશદિન;

જેમ જેમ ભીતરે વહે, આનંદ વહેતો જાય,

પરપરિણતિ રોકીને વડે આતમા શુદ્ધ નિહાળ. ૧૨૭.

કળશ ૧૨૮

(દોહરા)

ભેદજ્ઞાનના બળ થકી નિજ મહિમામાં લીન
રહે, સદા તે આત્મને તત્ત્વપ્રાપ્તિ નિશ્ચિત;
પ્રાપ્ત કરી નિજ તત્ત્વની પરદ્રવ્યથી દૂર
બને, ભાવ એ તેહનો અક્ષય મોક્ષ જરૂર. ૧૨૮.

કળશ ૧૨૯

(દોહરા)

ઉપલબ્ધિ શુદ્ધાત્મની ભેદજ્ઞાનથી થાય,
શુદ્ધાત્મની પ્રાપ્તિથી આસ્રવરોધન થાય;
તેહ પ્રકારે આ રીતે સંવર પ્રગટી જાય,
ભેદજ્ઞાનની ભાવના નિત ભાવવી ભાઈ.+ ૧૨૯.
[યોગ્ય ગણાય.]

કળશ ૧૩૦

(હરિગીત)

આ ભેદજ્ઞાન અચ્છિન્નરૂપે ત્યાં લગી ભાવવું,
પરથી છૂટીને જ્ઞાન જ્યારે જ્ઞાનમાં જ ઠરી જાવું. ૧૩૦.

કળશ ૧૩૧

(હરિગીત)

જે કોઈ સિદ્ધ થયા, થયા તે ભેદજ્ઞાન-પ્રભાવથી,
જે કોઈ બદ્ધ રહ્યા, રહ્યા તે ભેદજ્ઞાન-અભાવથી. ૧૩૧.

## [illegible] ૧૩૨

(દોહરા)

[illegible],
[illegible];
[illegible],
[illegible];
[illegible]! [illegible],
[illegible], [illegible]. ૧૩૨.

૧ [illegible] = [illegible], [illegible] છે. ([illegible]-ગુજરાતી, પાનું ૩૦૧)

# નિર્જરા અધિકાર (finalized As of 9/1/99) નિર્જરા - ૧

(કળશ ૧૩૩ to ૧૫૨)

## કળશ ૧૩૩ (હરિગીત)

રાગાદિ આસ્રવ રોકીને નિજ ધર્મ-ધુરા ધારતાં,
આગામી સર્વ કર્મને દૂરેથી રોધક રોકતાં;
ફેલાઈ અધિક નિર્જરારૂપ પૂર્વથી દહન કરે,
તેથી હવે ના આવરાતિ રાગથી મૂર્છિત બને. ૧૩૩.

## કળશ ૧૩૪

રે ભોગવે બહુ કર્મને પણ જ્ઞાની બંધ નહીં કરે;
સામર્થ્ય જ્ઞાન-વિરાગનું ખરેખર અહો! નિજું ધારે. ૧૩૪.

## કળશ ૧૩૫ (દોહરા)

વૈભવ જ્ઞાન તણો અને વૈરાગ્યનો બળ હોય,
સેવે વિષયોને છતાં ફળનું ગ્રહણ ન હોય;
તેથી સેવક જ્ઞાની જે ખરે અસેવક તે જ,
મહિમા જ્ઞાન-વિરાગની એવી અતિ કહે. ૧૩૫.

## કળશ ૧૩૬ (હરિગીત)

ઓળખવા વસ્તુત્વને નિજ ગ્રહણ-ત્યાગ વિધિ વડે,
'આ હું અને પરભાવ આ'- એ ભેદ તત્ત્વથી જાણીને;
વસતા સ્વમાં તજતા બધાં જે રાગરૂપ પરભાવને,
વૈરાગ્ય-જ્ઞાનની શક્તિ છે તે નિયમથી સદ્દષ્ટિને. ૧૩૬

શિક્ષા ૧૩૭ (હરિગીત)

હું છું સ્વયં સદ્‌ગુરુ મુજને કોઈ શાને ના નમી,
જે રાગ ત્યાગી એમ મુજને ગર્વથી ઊંચું ગણી;
અવગુણોનો ઘર ને અતિ લોભ ને પાપો ભરે,
એવા એવામાં જીવનું અજ્ઞાન નહિ ટળે એ ઠરે! ૧૩૭.

શિક્ષા ૧૩૮

હે એક જીવ જગતના જ્યાં મન થઈ સૂના રહે,
ને એમ છે, ને એમ છે એ વાતને રમતો એવો;
એવો એક એવો તમારું સ્વરૂપ એ જ છે, એ જ છે,
નિરંતર સત્સંગ જે શુદ્ધિશુદ્ધિ સુસ્થિત છે. ૧૩૮.

શિક્ષા ૧૩૯

જે એમ સિદ્ધાંતો તણું ને એક પદ એવાવાદિ છે;
જેની સમતિ જેના પદો સૌ એમ ભારિત થાય છે. ૧૩૯.

શિક્ષા ૧૪૦

જે ગાનરસિક પૂર્ણ એવા સ્વાદને જાણું સાધના,
ને ઉત્તમ સહુ સ્વાદને તમ વસ્તુગુણ નિર્વાણના;
છોડી સિદ્ધિઓ ગગન સંસારને એકાગ્રતા,
ને સતત સાધનાભાવે જગ એકરૂપ પામતા. ૧૪૦.

કળશ ૧૨૧ (હરિગીત)

અને રાગના પદાર્થો સ્વ જ્ઞાન બહુ ભાગ થઈ,
રોકતું સ્વયં સંવેદનાઓ જેની આ નિર્મળ ધારા;
જ્ઞાયક જે અનુભૂતિ છે એકાકાર સદા,
છે એવી મારા રૂપે અનંત ગઈ ગઈ રૂપે જ અહા! ૧૨૧.

કળશ ૧૨૨

શિવ માર્ગ દેખ્યા પછી શુદ્ધ નીતિ તર્યા વા,
જે શિવ પણ તેઓ નિજ ઘટ સહિત શુદ્ધ આત્મ વા;
પણ નિરાશય સંવેદનાત સ્વયં અહો જે પદ અરે,
તે જ્ઞાનની નહીં પ્રાપ્તિ તેને જ્ઞાનરૂપ બિના અરે. ૧૨૨.

કળશ ૧૨૩

આ જ્ઞાનરૂપ પદ અપાર શુદ્ધ દુષ્કર છે,
જે પ્રાપ્ત એની સહજ જ્ઞાનના વડે અતિ દુર્લભ છે;
આ જ્ઞાનપદને પામવા નિજ જ્ઞાનરૂપ થવા વડે,
તેથી કરો અભ્યાસ નિરંતર, જગતના જન બહુ તને. ૧૨૩.

કળશ ૧૨૪ (દોહરા)

અચિંત્ય શક્તિ સહિત છે જ્ઞાની પોતે દેવ,
જે એકલ ચિંતામણિ જ્ઞાનીને જ દેવ;
તેથી સર્વ પ્રયોજનો જેના સિદ્ધ જ હોય,
અન્ય પરિગ્રહણ થકી શાને ન તેને હોય. ૧૨૪.

કળશ ૧૪૫ (હરિગીત)

ત્યાગ સ્વ-પર અવિવેકમાં કારણ છે ત્યજાયલો,
જે જન ઇચ્છે ત્યાગવા અજ્ઞાનને પ્રેરાયલો;
છોડી પરિગ્રહ સર્વને સામાન્યરૂપે આ રીતે,
ફરી છોડવા પરિગ્રહ તેહીં વિશેષરૂપે તે હવે. ૧૪૫.

કળશ ૧૪૬

જો જ્ઞાનીને ઉપભોગ હો નિજ પૂર્વકર્મ વિપાકથી;
પરિગ્રહપણું પામે નહીં તે રાગના અભાવથી. ૧૪૬.

કળશ ૧૪૭ (દોહરા)

પળ પળ પામે પ્રલય તે વેદ્ય-વેદક વિભાવ,
કાંક્ષિત વેદે નહીં, વાંછિત ના વેદાય;
તેથી ન વાંછે કાંઈ પણ કિંચિત જ્ઞાનીજન,
સર્વ પ્રતિ રહેતો અતિ વિરક્ત એ બુધજન. ૧૪૭.

કળશ ૧૪૮ (હરિગીત)

જ્યમ વસ્ત્ર વિણ કષાયલોધ ના ભાવિત હોય જે,
નહિ રંગ લાગે તેહને પણ બાહ્યમાં તરી રહે;
ત્યમ જ્ઞાની રાગરૂપ વિષય રસથી ભાવિત હોય ના,
પરિગ્રહપણું પામે ન તેને ભોગ ક્રિયા તણા. ૧૪૮.

કળશ ૧૪૯ (હરિગીત)

નિજરસ થકી જ્ઞાની સ્વભાવે રાગત્યાગી હોય છે;
રહે કર્મની મધ્યે છતાં નહીં કર્મથી લેપાય છે. ૧૪૯

કળશ ૧૫૦

પ્રત્યેક વસ્તુ નિજ સ્વભાવે પરિણમે સ્વાધીનપણે,
નહિ અન્ય કોઈ વસ્તુને પરિણામે પ્રેરકપણે;
જો પરિણમે નિજ જ્ઞાનરૂપ, અજ્ઞાનરૂપ કદી નહીં,
હે જ્ઞાની! ભોગવ ભોગને, પરદ્રવ્ય બંધ તને નહીં. ૧૫૦.

કળશ ૧૫૧

હે જ્ઞાની! તારે કર્મ કરવું યોગ્ય નહિ કદીયે છતાં,
'પરદ્રવ્ય પર જ્ઞાનીને હું ભોગવું' એમ માનતાં
તો કર્મ તું કરતો, ખરે તું ખરે દુર્ભુક્ત* છો;
તું ભોગવે મારું નથી જો, પણ આ માર્ગ કહો!
'પરદ્રવ્યના ઉપભોગથી નહિ બંધ - સિદ્ધાંત છે,'
તો શું તું માને કહે - છે ભોગની ઇચ્છા તને?
તું જ્ઞાનરૂપ થઈ રહે ઇચ્છા ન કર તું ભોગની,
નહીં તો તને બંધન થશે તારા જ અપરાધે નકી. ૧૫૧

* દુર્ભુક્ત = ખોટી (ખરાબ) રીતે ભોગવનાર - ભાષાંતર (ગુજરા... પાદુંકાય

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૫૨.

[illegible] ૧૫૩

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૫૩.

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૫૪.

ગાથા ૧૫૫ (હરિગીત)

આ મિથ્યાત્વરૂપ ભાવ મારો અને, રાગરૂપ છે આતમ
છે વેદનીય પુરાર એ રૂડુ ભોગવાની ભાવને;
અપરાધનો ત્યાગી રહી એ મિથ્યાત્વરૂપ ભાવને,
આત્મા કે પરભાવ મારો છે નહીં એમ ચિંતવે;
તેથી તેહ આત્માનો, પરભાવનો ભેદ જાણીને,
તે તો નિઃશંક થઈ નિરંતર જ્ઞાને જ અનુભવે. ૧૫૫.

ગાથા ૧૫૬

ભેદ-વિજ્ઞાન વડે આત્મરૂપ એ પારખે,
છે માત્ર ચેતન જાણું, નિજમાં નિરાકુળ પુરૂષને;
તેથી આત્મ થઈ ચેતના, એમ ચેતનામય જાણીને?
તે તો નિઃશંક થઈ નિરંતર જ્ઞાને જ અનુભવે. ૧૫૬.

ગાથા ૧૫૭

નિજ આત્મા રાગ છે એવું રાગ નાશ પામે ના કદી,
તેથી જ રહી થઈ પર કરવું નહિ નિજ આત્મની;
એમ ભાવના તેથી આરાધના નહિ કદી જાણીને,
તે તો નિઃશંક થઈ નિરંતર જ્ઞાને જ અનુભવે. ૧૫૭.

કળશ ૧૫૮ (હરિગીત)

ન પ્રવેશ પરનો સ્વ-રૂપમાં, જે પરમ ગુપ્તિ વસ્તુને,
અકૃત જ્ઞાન સ્વ-રૂપ નરનું તેથી જે ગુપ્તિ બને;
તેમ ભયનો તેથી અગુપ્તિભય નહિ ફરી જ્ઞાનીને,
તે તો નિઃશંક થઈ નિરંતર જ્ઞાનને જ અનુભવે. ૧૫૮.

કળશ ૧૫૯

જે પ્રાણનાશથી મરણ ભાખે જ્ઞાન પ્રાણો આત્મના,
નહીં જ્ઞાનનો ફરી નાશ તેથી આત્માનું મરણ ના;
તેમ ભયનો તેથી મરણનો ભય નહિ ફરી જ્ઞાનીને,
તે તો નિઃશંક થઈ નિરંતર જ્ઞાનને જ અનુભવે. ૧૫૯.

કળશ ૧૬૦

આ જ્ઞાન એક, અનંત, નિશ્ચલ, સ્વતઃસિદ્ધ, અનાદિ છે,
પરનો ઉદય તેમાં નહિ, અણધાર્યું કંઈ થતું નહિ;
ભય અકસ્માત તણો નહિ તેથી ફરીને જ્ઞાનીને,
તે તો નિઃશંક થઈ નિરંતર જ્ઞાનને જ અનુભવે. ૧૬૦.

કળશ ૧૬૧

નિજરસનિચિત જે જ્ઞાનને નિત ભોગવે સદ્દૃષ્ટિ તે,
નિઃશંકિતાદિ ગુણો વડે હણતાં સહુ કર્મને;
વળી ઉદય કર્મો નવા બાંધે જરીયે બંધ ના,
તે ભોગવે કર્મો જૂનાં થાયે નિયમથી નિર્જરા. ૧૬૧.

કળશ ૧૬૨ (હરિગીત)

આ રીતે સમ્યગ્દૃષ્ટિ નૂતન બંધને રોકી અને
અષ્ટાંગથી ફરી નિર્જરા હણતો જૂનાં કર્મને;
અતિરસથી આદિ-મધ્ય-અંત રહિત જ્ઞાનરૂપે થઈ,
બની નાચતો વિશાળ ગગનતણી મોટી રંગભૂમિ માંહી. ૧૬૨.

નિર્જરા અધિકાર સમાપ્ત–

# બંધ અધિકાર

(કળશ ૧૫૩ થી ૧૫૫) Revised on dt. ૯-૧૦-૯૯

**કળશ ૧૫૩** (હરિગીત)

અતિ રાગરૂપનાક પુણ્ય કરી જાણતા જાણે

સ્વભાવેહિ ભેદ જુદા કરતા બંધનો હેતુ જો કરે;

હાર હો, હીરા અને આભૂષણ, પરગ્રહણ જો ના કરે,

આનંદ-અમૃતને પામીને ઉદય પામે નાશ તે. ૧૫૩.

**કળશ ૧૫૪**

જડ કર્મની ભેદ વાસનાઓ બંધનું કારણ નહિ,

ને યોગ મન વચ કાયના પણ બંધનાં કારણ નહિ;

કરણો નહિ કારણ અને જડ-ચેતન હિંસા પણ નહિ,

કારણ ખરું છે ~~અજ્ઞાનતા~~ આત્મા ઉપયોગની રાગાદિકે. ૧૫૪.

**કળશ ૧૫૫**

જડ કર્મની ભેદ વાસના હો, યોગ હો કાયાદિનો,

કરણો નાના ઉપયોગ હો વા ઘાત જડ-ચેતનનો;

પણ રાગ આદિને નહીં ઉપયોગ રાખે જ્ઞાની,

સમ્યક્દૃષ્ટિ તે નિઃશંકપણે નહિ બંધને પામે અહો! ૧૫૫.

પદ્ય ૧૬૬ (હરિગીત)

ખોયેલા નિરવધિ કાળનું નહિ સ્થાન છે કો ભાવિને,
જીવિત નિરવધિ કાળનું ને ભેદનું સ્થાન ભાને;

રોગી જરે ગાંઠા વિના ગઈ ન ને ભેદાય છે,
જે જ્ઞાનીને, જરતી વળી ને - કો સ્પર્શ નહીં સ્પર્શે? ૧૬૬.

પદ્ય ૧૬૭: નિરાકાર નહિ જ્ઞાન કોને જે જ્ઞાનીને ન વરે,
જરૂં છે પણ સર્વ ને ના રાગ તેની ન્યાયે સ્પર્શે;
ઓળખાય કો રાગ [illegible] ભાવ જેનો ભેદ,
ને હોય સિદ્ધાન્તિક જે ભેદનું જીવન ભેદ. ૧૬૭.

પદ્ય ૧૬૮: એવા જ્ઞાનના સર્વ ભાવ ભિન્ન ભિન્ન ઉદયગત જાણી,
ધારી રહી [illegible]-[illegible], દુઃખ-સુખ [illegible];
જીવ પુદ્ગલ જેના [illegible] ને [illegible], દુઃખ-સુખ [illegible],
[illegible] ભાવનું જ્ઞાન છે, ભિન્ન [illegible] કો [illegible] ના. ૧૬૮.

ફકરા ૧૦૯:

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૦૯.

ફકરા ૧૧૦:

[illegible]
[illegible] ૧૧૦.

ફકરા ૧૧૧:

[illegible]
[illegible] ૧૧૧.

ફકરા ૧૧૨

(દોહરા)

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૧૨.

ફકરા ૧૧૩

(હરિગીત)

આ ટીન એકલપાન જાણે ચાલ્યા વિનોદે ફરો,
પર આશ્રમ વ્યવહાર નહિ છોડતા ત્યમ દિશામાં;
તો સ્વજનના સાંનિધ્યે ગ્રહણ નિશ્ચયને કરી,
નિજ ગાલિબ આત્મામાં ફરી સ્થિરતા ધરતા નહીં! ૧૧૩.

ફકરા ૧૧૪

(દોહરા)

'રામાયણે ઉદયના હતું હતો જો આમ,
તો નવ સૌંદર્ય નિજ હતો જો આમ;
ત્યારે તો રામાયણનું નિજત્વ ચાલ ક્યાં હશે?
ઓળખાયેલ આત્મા ઓળખ ઉભું ક્યાં?'
પ્રેરણ થઈ આ પુસ્તક ધરતા શ્રી ગુરુદેવ,
સાંભળ તું હે ભ્રાત! આ કરી તું દૃઢ ઇ. ૧૧૪

ફકરા ૧૧૫:

(દોહરા)

સત્યો અનુરૂપ ધામ ના સ્વયંસિદ્ધ છે,
પણ એના પરિણામમાં રૂપ નિજ રહે;
ત્યમ આત્મા નિજને નહીં રાખ્યું સરળ ધામ,
નિજના તો પરમાં છે અનુસરણ સદા. ૧૧૫.

(હરિગીત)

ગાથા ૧૧૬
આ રીત પરદ્રવ્યભાવ જાણી જ્ઞાની નિજ આતમા વિષે;
રાગાદિને નિજના ન જાણે, તેથી નહિ કર્તા બને. ૧૧૬

ગાથા ૧૧૭
પરદ્રવ્યભાવ ન જાણતો અજ્ઞાની નિજ આતમા વિષે;
રાગાદિને નિજના કરે ને તેથી તે કર્તા બને. ૧૧૭

ગાથા ૧૧૮
નિજનો અને પરદ્રવ્યનો સંબંધ આમ વિચારી જે,
ભેદજ્ઞાનસંપન્ન [illegible] પરદ્રવ્યને ત્યાગ કરે;
તે પૂર્ણ સંવેદનસહિત નિજ આતમાને પામતો,
ને સર્વબંધન છેદનારો આતમા સ્ફુરતો અહો! ૧૧૮

ગાથા ૧૧૯
જે બંધકારક રાગ, તેના હેતુને નિર્દયપણે
વિદારીને, દૂર કરી તત્ક્ષણ વિકલ્પ બંધને;
અજ્ઞાનતિમિરને નાશ કરતી જ્ઞાનની જ્યોતિ જગી,
એનો અતિ વિસ્તાર કોઈ આવરી શકતું નહીં. ૧૧૯

બંધ અધિકાર સમાપ્ત

# ગીત સાહિત્ય (વિભાગ ૧૮૦ થી ૧૮૨) 

**વિભાગ ૧૮૦** (હરિગીત)

~~[illegible]~~
ફરીને વિચારતાં જણાશે પુરાતન સ્થાન જ્યાં,
ત્યાગીનાં ગાઢ ધ્યાનનું અનુભૂતિસ્થાન પુરાવાને;
છે સ્થાન તે ઉત્કૃષ્ટ ને આનંદ રસ પૂર્ણ છે,
અચલન વર્ણ સ્થાન પૂરતા જ અહો! કૃતકૃત્ય છે. ૧૮૦.

**વિભાગ ૧૮૧** (હરિગીત)

પુરાતન આ (અહીં) તીર્થના જોતાં ચરણ પરશ ત્યાં,
આત્મા અને ત્યાં નાભ રાખ્યા જીવના છોડ્યા ત્યાં;
સૌન્દર્યપૂરમાં ગાન રહેતો આત્મા નિજ અંતરે,
અધ્યાત્મભાવે નિયમ ધ્યાને ઊંઘ - આ જોતાં વદે. ૧૮૧.

**વિભાગ ૧૮૨** (હરિગીત)

નિજ વિભાગના ઉપ થતી પરમાત્મ સ્વર્ગ ભરીને,
સૌન્દર્ય ગાઢિ માંગતું હું અંતિમ પ્રિયજ્ઞા વદે;
ચિત્ત નદી ધ્યાનો, ગુણોના ભેદ તો ના લેખ જો,
સૌન્દર્ય પૂર્ણ સ્વભાવ ચિત્તમાં ભેદ ના ના લેય તો. ૧૮૨.

**કળશ ૧૨૩ :** (હરિગીત)

જો ચેતના અદ્વૈત તોપણ જ્ઞાનદર્શન જો તજે,

સામાન્ય તેમ વિશેષ તજતાં× [ત્યજતાં] ત્યાગશે અસ્તિત્વને;

અસ્તિત્વ નિજનું છોડ્યાથી જડ થશે ચેતન અને

વ્યાપક વિના તો વ્યાપ્ય આત્મા પામશે જ વિનાશને;

તે હેતુ આવા નાશ નહિ બનવા ન થવા ઉદેશમાં,

માટે નિયમથી ચેતના હો જ્ઞાનદર્શનરૂપમાં. ૧૨૩.

**કળશ ૧૨૪** (હરિગીત)

ચૈતન્યનો એક જ અને ચિન્મય ભાવ છે સાચો અને

બીજી બધી જે ભાવ તે સૌ ભાવ પરના છે ખરે;

(ગ્રાહ્ય) માત્ર ચિન્મયભાવ નિજ ગ્રહણ કરવાયોગ્ય છે,

ભાવો અવર સર્વ રીતે છોડવાને યોગ્ય છે! ૧૨૪.

**કળશ ૧૨૫** (હરિગીત)

મોક્ષાર્થીઓ ઉદાત્ત આ સિદ્ધાંતનું સેવન કરો—

'હું શુદ્ધ ચિન્મય પરમજ્યોતિ અને છું જ સદા અહો!

આ વિવિધ ભાવો જે પ્રગટતાં ભિન્ન લક્ષણ જેહના,

તે હું નહિ; પરદ્રવ્ય સૌ તે જાણજો મારાં નહીં.' ૧૨૫.

કળશ ૧૮૬ : (હરિગીત)

ફરીને ગ્રહીને પરદ્રવ્યનું, જે ના ગ્રહે નિજદ્રવ્યને,
તે આતમા અપરાધી છે, તેથી જ તે બંધાય છે;
સંવૃત નિજદ્રવ્યે રહે જે, ના ગ્રહે પરદ્રવ્યને,
છે નિરપરાધી તે યતિ, તેથી ~~ન તે~~ [નહીં] બંધાય છે. ૧૮૬

કળશ ૧૮૭ : (હરિગીત)

અપરાધીજીવ આતમા અનંતા ફરીથી બંધાય છે,
×ને નિરપરાધી આતમા સ્પર્શે ફરી ના બંધને;
નિજને અશુદ્ધ જ સેવનારો નિયમથી અપરાધી છે,
જે સેવતો શુદ્ધાત્મને તે નિરપરાધી હોય છે. ૧૮૭.
OR ×ને નિરપરાધીને ફરી નહીં સ્પર્શબંધન થાય છે;
OR ×ને નિરપરાધી આતમાને બંધ ફરી ના થાય છે;

~~[illegible]~~

કળશ ૧૮૮ (હરિગીત)

પરમાદી જનને હિત ક્યાં છે આમ નિજઅંતરસ્થિતિમાં,
આળસપણાં ફરીને પ્રમાદ, ઉન્મુક્તતા અજ્ઞાનતા ફરી;
× ~~[illegible]~~
નિજાનંદઘન આત્માતણી પ્રાપ્તિ ન થાય ક્યાં લગી,
આત્માર્થી સંતો જ બોધે જાગૃત છે ત્યાં લગી. ૧૮૮.

શ્લોક-૧૮૯ ( હરિગીત )

[જ્યાં / ×ત્યાં] પ્રતિક્રમણને વિષ ભાખ્યું હોય [નિશ્ચયવચનમાં, × / આગમશ્રુતિમાં, ✓]
[ત્યાં / ×ક્યાં] અપ્રતિક્રમણ ન હોય અમૃત એ જ [આગમશ્રુતિમાં; × / નિશ્ચયવચનમાં; ✓]
તો અધ:પતન કરતાં જનો પરમાદમાં શું રાચતા?
[કાં / પણ×] નિષ્પ્રમાદી થઈ [ન તો / નહિ×] [શું / ફરી×] ઊર્ધ્વગતિ આરોહતા? ૧૮૯

શ્લોક ૧૯૦ ( હરિગીત )

કષાયના ભર ભારથી આળસપણું જ પ્રમાદ છે,
અથવા [પરમાદરત એ ભાવ નહિ શુદ્ધભાવ ન [હોય / થાય×] છે; / ×પરમાદરત જે ભાવ તેમાં શુદ્ધભાવ ન [હોય / થાય] છે; ×]
નિજરસભર નિજભાવમાં નિશ્ચલ થઈ તેથી મુનિ,
પામે પરમ શુદ્ધિને છૂટતાં સહુ બંધથી. ૧૯૦.

શ્લોક ૧૯૧: ( હરિગીત )
જે છોડીને પરદ્રવ્ય સૌ, નિજદ્રવ્યમાં લીન થાય છે,
અથવા [છૂટીને સહુ અપરાધથી નહિ બંધ તેને થાય છે; × / છૂટે સહુ અપરાધથી, નહીં બંધ તેને થાય છે; ✓]
ચૈતન્ય-અમૃતે ભરેલો ઉદિત જે નિત્યે રહે,
એવો મહિમાવંત પૂરણ શુદ્ધ થઈ મુક્તિ લહે. ૧૯૧.

કળશ ૧૯૧:

(હરિગીત)

જે છોડીને પરદ્રવ્ય ત્યાં, નિજદ્રવ્યમાં લીન થાય છે,
છૂટે સહુ અપરાધથી, નહીં બંધ તેને થાય છે;
ચૈતન્ય-અમૃત ભરેલો ઉદિત મહિમાવંત જે
થઈ શુદ્ધ પૂરણ જ્ઞાનમાં તે સિદ્ધ મુક્તિ લહે. ૧૯૧.

કળશ ૧૯૨:

(હરિગીત)

જે નિર્બંધન છેદથી અતુલનું અક્ષય મોક્ષને,
ઉદ્યોત નિત્ય સહજ રહે ~~ભાવી~~ / ~~એકાંત~~ અવસ્થા જેહને;
અહ / ~~અત્ર~~ શુદ્ધ આકાર ને અતિ ધીર ને ગંભીર જે,
તે પૂર્ણ જ્ઞાન ~~પ્રકાશ~~ પ્રકાર થયું, નિજ અચલ મહિમામાં રહે. ૧૯૨
~~તે પૂર્ણ જ્ઞાન પ્રકાર થયું, નિજ રૂપમાં રસલીન રહે। ૧૯૨~~

શ્રી મોક્ષ અધિકાર સમાપ્ત —

## (૯) સર્વવિશુદ્ધજ્ઞાન અધિકાર

### શ્રી આત્મખ્યાતિના સમયસાર કળશોનો ગુજરાતી પદ્યાનુવાદ:

(હરિગીત)

કર્તાદિ સર્વ ભાવો કરીને પ્રલય સમ્યક્ રીતે,
જે શુદ્ધ આત્મા બંધ-મોક્ષથી દૂર રહી પ્રકાશે;
પાવન અચળ જે તેજ જેનું સ્વરસથી પૂરણ અહો!
ટંકોત્કીર્ણ મહિમાવંત આત્મા જ્ઞાનપુંજ પ્રગટ થયો. ૧૯૩.

કર્તાપણું આ ચિત્સ્વરૂપ આત્માનો ન સ્વભાવ છે,
ભોક્તાપણું જેમ ચિત્સ્વરૂપ આત્માનો ન સ્વભાવ છે;
અજ્ઞાનના કારણ થકી આત્મા બને કર્તા અને
અજ્ઞાનનો જ અભાવ કરીને અકર્તા આત્મા બને. ૧૯૪.

વિશુદ્ધ છે નિજરસથી, જેનો અકર્તાપણ સ્વભાવ છે,
ચૈતન્યજ્યોતિ ઝળહળ આ રીત અકર્તા પરનો ઠરે;
તોપણ થતો જે બંધ તેનો પ્રકૃતિ સાથે અહીં,
તે તો સ્ફુરે છે ગહન કો અજ્ઞાનનો મહિમા ખરે! ૧૯૫.

ભોક્તાપણું આ ચિત્સ્વરૂપ આત્માનો ન સ્વભાવ છે,
કર્તાપણું જેમ ચિત્સ્વરૂપ આત્માનો ન સ્વભાવ છે;
અજ્ઞાનના કારણ થકી આત્મા બને ભોક્તા અહો
અજ્ઞાનનો જ અભાવ કરીને અભોક્તા આત્મા બને. ૧૯૬.

પ્રકૃતિસ્વભાવે રત અજ્ઞાની સદા વેદક બને,
પ્રકૃતિસ્વભાવવિરત જ્ઞાની નહિ કદા વેદક બને;
આ નિયમ જાણી નિપુણ પુરુષો! છોડજો અજ્ઞાનને,
નિજ આત્મમાં નિશ્ચલ થઈને સેવજો ઉર જ્ઞાનને. ૧૯૭.

જ્ઞાની ન કરતો કર્મ કે વળી ભોગવે નહિ તેહને,
બસ જ્ઞાની કેવળ જાણતો એ ખરેખર કર્મસ્વભાવને;
આ રીત કેવળ જાણતો, નહિ વેદતો-કરતો અને
છે અચળ શુદ્ધ સ્વભાવમાં તે જ્ઞાની છે મુક્ત જ ખરે! ૧૯૮.

(હરિગીત)

અજ્ઞાનઅંધારે જેહ કર્તા આત્માને માનતા,
મોક્ષેચ્છુ તે લૌકિક જન સમ મોક્ષ ના કદી પામતા. ૧૯૯.

આત્મા અને પરદ્રવ્ય વચ્ચે ના કંઈ સંબંધ છે,
તેથી નથી કર્તાકર્મસંબંધ બન્ને દ્રવ્યને;
કર્તાકર્મસંબંધ જો નહીં આત્મા-પરદ્રવ્યને,
પરદ્રવ્યનું કર્તાપણું ક્યાં હોય આત્મતત્ત્વને ? ૨૦૦.

આ લોકમાં કો' દ્રવ્ય સાથે અન્ય કેરા દ્રવ્યનો,
નિષિદ્ધ છે સંબંધ સઘળો તથા સર્વ પ્રકારનો;
નહીં હોય કર્તાકર્મઘટના તેથી વસ્તુભેદ જો,
દેખો અકર્તા તત્ત્વને હે મુનિજનો ! લૌકિકજનો ! ૨૦૧.

વસ્તુસ્વભાવ તણા નિયમ આ જાણતા જન જે નહિ,
તેઓ બિચારાનું તેજ છે તેહ અજ્ઞાને ડૂબ્યું;
અરેરે ! કરે છે કર્મ, તેથી સ્વયં ચેતન જીવ
કર્તા બને નિજભાવકર્મ તણો, નહીં પરદ્રવ્ય કો'. ૨૦૨.

જે કર્મ છે તે કાર્ય છે ને કાર્ય અકૃત હોય ના,
વળી જીવ-પ્રકૃતિ ઉભયની પણ કૃતિ તે કદી હોય ના;
ભોક્તા બને જડ પ્રકૃતિ જો કાર્ય હોય ઉભયનું,
અચેતની તે પ્રકૃતિ પણ નહિ કાર્ય એક જ જડ તણું;
માટે કહ્યો છે જીવને કર્તા જ જીવના કર્મનો,
પણ પુદ્ગલો કયમ હોય કર્તા જે સ્વયં જ્ઞાતા નહીં ? ૨૦૩.

'છે કર્મ જ કર્તા' - વિચારી આત્મઘાતક જન જે,
આત્મા તણા કર્તાપણાને સર્વથા જ નિષેધતાં;
'આ આત્મા કર્તા કથંચિત' - એવી અચલિત 'શ્રુતિ'ને
કોપિત કરે દુર્બુદ્ધિઓ તે મોહમાંહી ભળી અરે;
વસ્તુસ્થિતિ કહેશે હવે સંશુદ્ધિ અર્થે તેમની,
જે સ્યાદ્વાદ નિબંધ વડે નિર્બાધ સિદ્ધિ પામતી. ૨૦૪

(હરિગીત)

જેમ શીખ્યાથી માને – 'આત્મા આત્માં છે રહેલ,'
અંતરથી માને નહીં અનુભવના અંતરના;
છે આત્મા તેનો નિર્ણય ભેદજ્ઞાન ન થયું તેને,
આત્મા ન હો તેનો તેથી ભેદજ્ઞાન થયું નથી;
શિષ્ય સાધનાનહીં ત્યાં પ્રત્યક્ષ આત્મદર્શને,
તત્ત્વભાનરહિત હજો અજ્ઞાન, ગણ તેને. ૨૦૫.

આ અજ્ઞાની તો અંતે તો તેમ કહીને આ આત્માને,
માનતાં તે છે ભેદ ઓ તેનો અને ભોગવા લાગે;
દુર્ભાગ્ય અજ્ઞાનમાં રખડે છે અનિશ્ચિતને,
તે મોહને દૂર કરો, નિરંતર ત્યાં તરે. ૨૦૬.

વ્યવહારનાં બહુ ભેદ કર્યા તોય પ્રતિમાનનો –
આશ્રય ધારો અંતે નિશ્ચય તેમના તદ્દન જાણે;
'તેય તે છે આત્મ તે ભલે આત્મ તેય ભોગવે'
અંતે નહીં એવો પુરુષાર્થ વસ્તુના હિતનો લેખે. ૨૦૭.

તો કંઈ ભલા ઉપદેશના પરિશુદ્ધિ આત્માને સદા,
'ઉપાધિ તેમ છતી ગ્રહે આત્મા અશુદ્ધિ' – માનતા;
અવિનાશી અંતે ઉદાસીને રસ શુદ્ધિ પ્રભુ સ્વરૂપે થતા,
તેમ કહીને શોધને વિભાવમાં નહિ માનતા;
જે કારણ હોય નહીં ભલે માત્ર હોય મોતીને,
ખાય નહીં તે કારણે, ભલે માત્ર મોતી મેળવે. ૨૦૮.

પુરુષાર્થ હો ભેદ તે ના, ભોગવા – તેનો નથી,
વળી ભેદ તે હો, વા ન હો, ભેદ વસ્તુને જ અનુભવો;
સૂત્રો પરોપકાર ભાવનામાં તેની ભેદ ના,
એમ આત્મસૂત્ર રહિત અભિમાન ભલે ભેદ ના;
આત્માનુભવ ભેદ અંતે આ માન જ અંતને પ્રાપ્ત હો,
જે સત્ય શ્રેય પુરુષાર્થ બોધે નિત્ય સહુ અહો. ૨૦૯.

(હરિગીત)

વ્યવહાર-દૃષ્ટિએ જ કર્તા-કર્મ ભિન્ન ભિન્ન છે;
નિશ્ચય નયથી વસ્તુવિચારે કર્મ-કર્તા એક છે. ૨૧૦.

પરિણામ છે તે કર્મ છે નિશ્ચયથી જ, માટે નથી
પરિણામ, આશ્રયભૂત પરિણામી તણું હોય જ ખરા;
નહીં કર્મ હો કર્તા વિના, હો વસ્તુ નિત્ય કૂટસ્થ ના;
નિજ પરિણામરૂપ કર્મનો કર્તા સ્વયં વસ્તુ સદા. ૨૧૧.

શક્તિ અનંત સ્વયં સ્ફુરિત છે એક વસ્તુ હોય જ,
તે અન્યવસ્તુની બાહ્યમાં ભલે, બહારુ પણ લોટે;
નહીં અન્ય વસ્તુમાં ભળે તો અન્ય વસ્તુ પ્રવેશતી,
નિજ નિજ સ્વભાવે નિયત છે વસ્તુ બધી આ જગતની;
મોહિત થઈ તેમાં જનો નિજ સ્વરૂપથી ચ્યુત થઈ અને
અતિ આકુલિત થઈ હવે તું ક્લેશ પામે છે અરે! ૨૧૨.

આ જગતમાં નહીં કોઈ વસ્તુ અન્ય વસ્તુની અરે,
તેથી જ નિજ વસ્તુ છે તે, તે જ વસ્તુ છે ખરે;
છે નિશ્ચયે આવું સ્વરૂપ તો બીજાનાં પરદ્રવ્યની
બહાર ભમતું તો દ્રવ્ય, કંઈ તેને કરી શકતું નથી. ૨૧૩.

'પરિણામી જે પોતાથી એક વસ્તુને પરદ્રવ્ય તો
કંઈ પણ કરે છે' - માન્યું એ મત જાણો વ્યવહારનો;
પણ નિશ્ચયે આ જગતમાં તો દ્રવ્ય બીજાનું નહિ,
તેથી નહિ સંબંધ કંઈ વસ્તુનો પરદ્રવ્યથી. ૨૧૪.

શુદ્ધદ્રવ્યના નિરૂપણ મહીં તેની બુદ્ધિને સ્થાપિત કરે
નિજ તત્ત્વને જ અનુભવે છે, જાણવું તે પુરુષને -
નહીં કોઈ દ્રવ્ય પ્રવેશતું તો અન્ય દ્રવ્ય મહીં અરે
છે જ્ઞાન જાણે જ્ઞેયને તે જ્ઞાનનો જ ઉદય ખરે;
તો 'જ્ઞાન સ્પર્શે અન્યને' - એમ ભૂલ કેવું માનીને,
જન આકુલિત થઈ સ્વરૂપથી ચલિત શાને થાય છે? ૨૧૫.

(હરિગીત)

નિજરસરૂપે દ્રવ્ય પરિણમે તેથી કદીયે દ્રવ્ય તો
નહીં થાય અન્ય સ્વભાવનું, ન સ્વભાવ તો પરદ્રવ્યનો;
જ્યોત્સ્ના ભૂમિ ઉજ્જ્વળ કરે પણ ભૂમિ તેની થાય ના,
ત્યમ જ્ઞાન જાણે જ્ઞેયને પણ જ્ઞેય જ્ઞાનનું થાય ના. ૨૧૬.

આ દ્વંદ્વ રાગ-દ્વેષનું ઉત્પન્ન થાય ત્યાં લગી,
જબ જ્ઞેય જ્ઞેયપણે ન થાયે, જ્ઞાન જ્ઞાનરૂપે નહીં;
અજ્ઞાનભાવ દૂરે કરી આ જ્ઞાન જ્ઞાનરૂપે થજો,
અટકાવ ભાવ-અભાવને પૂરણ સ્વભાવ પ્રગટ થજો. ૨૧૭.

અજ્ઞાનભાવથી રાગ-દ્વેષરૂપે પરિણમે જ્ઞાન આ,
પણ વસ્તુદૃષ્ટિએ દેખતાં, તે રાગ-દ્વેષ કંઈ જ ના;
સદ્દૃષ્ટિ થઈ કર રાગક્ષય તું તત્ત્વની દૃષ્ટિ વડે,
તો પૂર્ણ અચલ પ્રકાશ સહ આ જ્ઞાનજ્યોતિ પ્રગટ થશે. ૨૧૮.

તત્ત્વદૃષ્ટિએ દેખતાં ન જરાય એવું દીસતું–
કો' દ્રવ્ય ઉત્પાદક બને જે આત્મના રાગાદિનું;
આ જગતમાં સહુ દ્રવ્યની ઉત્પત્તિ નિજ નિજ ભાવથી,
અતિ પ્રગટ એવી અંતરંગે જ્ઞાનજ્યોતિ પ્રકાશતી. ૨૧૯.

આત્મા મહીં ઉત્પત્તિ જે રાગાદિ દોષની થાય છે,
પરદ્રવ્યનો નહિ દોષ એમાં, પણ સ્વયં અપરાધી છે;
અજ્ઞાન ત્યાં ઊગે અને ફેલાતું – વિદિત થાઓ અને
અજ્ઞાનનો આ અસ્ત થાઓ, જ્ઞાનમાત્ર હું છું ખરે. ૨૨૦.

રાગાદિની ઉત્પત્તિમાં પરને જ નિમિત્ત માનતા
શુદ્ધજ્ઞાનહીન તે અંધબુદ્ધિ, મોહનદી ન ઉલંઘતા. ૨૨૧.

(હરિગીત)

છે પૂર્ણ, શાંત, શાશ્વત વળી છે શુદ્ધ એવું જ્ઞાન તે,
મહિમા કહો છે જેહનો, તે શાંત આત્મારામ છે;
જહીં વિશ્વના તે બાધનો થી અન્ય કોય પદાર્થથી,
તેથી વિશ્વના બાહ્ય ભાવનો દીપક જેમ પ્રકાશ છે;
વસ્તુસ્થિતિના જ્ઞાન રહિત તો પણ અજ્ઞાની કાં,
છોડી સહજ મધ્યસ્થતાને રાગદ્વેષમય થતાં? 222.

જે રાગદ્વેષ રહિત થઈ સ્પર્શે સદાય સ્વભાવને,
જે પૂર્ણ ભાવ ભરેલ વર્ષે શુદ્ધ પ્રભાને;
જે વર્તમાને ભિન્ન છે ત્યાં નાશ વળી ઉદયથી,
તે આગામી સંયોગના આશ્રયના ભેદ વિભાગથી;
સૌભાગ્યશાળીમય આત્મા જ્ઞાનની જે ચેતના,
ભોગવતો નિજરસથી વિંધે સદા જે ચેતના. 223.

સંયોગના બળ થી નિરંતર જ્ઞાનની જ ભાવને,
તે જ્ઞાન શુદ્ધ થઈ જાતે પરભાવનું નિજ અંતરે;
અજ્ઞાની સંયોગનાથી બંધ જાતે હોઈને,
ને અંતરંગે જ્ઞાનની તે શુદ્ધતા રહી રહે. 224.

ભૂતકાળ, ભાવિકાળ, સાંપ્રતકાળના સહુ કર્મને,
ત્રિવિધે એવે ત્યાગીને, આલોચનાથી ટાળને;
મન વચન કાયથી પણ તજી સંન્યાસ ત્યાં ભાવું રહું,
આ જ્ઞાન પરમાત્મ અહો! ચૈતન્યને આલંબું છું. 225.

જે મોહથી ત્યાં કર્મ જે કર્યાં તે હું પ્રતિક્રમું;
નિષ્કર્મ આત્મામાં જ નિત આત્મા વડે વર્તી રહું. 226.

જે મોહથી આગળ ઉદયમાં કર્મ તે આલોચું છું;
નિષ્કર્મ આત્મામાં જ નિત આત્મા વડે વર્તી રહું. 227.

પચ્ચખાણ આગામી કર્મ ત્યાગીને થઈ નિર્મોહી છું;
નિષ્કર્મ આત્મામાં જ નિત આત્મા વડે વર્તી રહું. 228.

(હરિગીત)

આ રીત [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] આત્માને [illegible] [illegible] [illegible]. 229.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આ [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આત્મા અહો! 230.

[illegible] રીત [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] આત્માને [illegible], [illegible] [illegible];
ને અન્ય સર્વ ક્રિયા નહીં ન વિકાર [illegible] [illegible] [illegible],
આ રીત [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] આત્માના [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ના [illegible] [illegible]. 231.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] નહીં [illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible];
[illegible] ને [illegible] [illegible] ન [illegible],
[illegible] છે [illegible] [illegible] ને [illegible] પણ અહો! 232.

[illegible] રીતે [illegible] ને [illegible] પણ અહો!
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] સર્વ રીતે [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible]. 233.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
આ [illegible] [illegible] [illegible] સર્વ [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ને,
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. 234.

(હરિગીત)

જે ભિન્ન છે પરદ્રવ્યથી ને નિયત છે નિજમાં સદા
ધારે પૃથક્ વસ્તુપણાને, ગ્રહણ-ત્યાગ નહીં કરે;
એ અમલ જ્ઞાન ગણો અવસ્થિત થાય છે નિશ્ચયપણે,
જેમ મધ્ય-આદિ-અંત એવા અંશ વિરહિત સહજ જે
વિસ્તૃત પ્રભા ફરતી અને દીપ્તિમાન મહાત્મ્યને
એ પૂર્ણરૂપ શુદ્ધજ્ઞાનનો મહિમા સદા ઉદિત રહે. ૨૩૫.

સહુ શક્તિઓ જેણે સમેટી લીન કરી નિજ રૂપમાં,
-ધારણ કરે નિજ માંહી નિજને તે પૂરણ આત્મા;
તેણે તજ્યું છોડ્યું હતું જે છોડવાને યોગ્ય તે,
એમ ગ્રહણ માત્ર તેણે ગ્રહ્યું જે ગ્રહણયોગ્ય હતું બધું. ૨૩૬.

પરદ્રવ્યથી જુદું અવસ્થિત જ્ઞાન છે આ જ્ઞાન જ્યાં,
નહિ હોય તે આહારક તેથી 'દેહ તે'-શંકા જ ક્યાં? ૨૩૭.

આ શુદ્ધ જ્ઞાનસ્વરૂપને દેહ જ કદાપિ છે નહીં,
તે દેહરૂપ લિંગ તેથી મોક્ષનું કારણ નહિ. ૨૩૮.

દ્રગ જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર એ આત્માનું તત્ત્વ છે;
મોક્ષેચ્છુએ તે સદા એ મોક્ષમાર્ગ જ સેવ્ય છે. ૨૩૯.

દ્રગ જ્ઞાન ચરણ સ્વરૂપ જે આ નિયત મોક્ષ માર્ગ ને,
તેમાં જ સ્થિર થઈ નિરંતર ધ્યાવતો ને ચેતતો;
તેમાં સદા જે વિહરતો નહીં અન્ય દ્રવ્યો સ્પર્શતો,
નિત્યોદયી એવા સમયના સારને તે પામતો. ૨૪૦.

પૂર્વોક્ત નિશ્ચયમાર્ગને છોડી પુરુષ નિજ આત્મને
વ્યવહારમાર્ગે સ્થાપને દ્રવ્યલિંગમાં મમતા કરે;
તત્ત્વજ્ઞાન યથાર્થ વિરહિત વર્તતા જે આ રીતે,
નહિ અતુલને તે પુરુષ હજુએ સમયના સારને;
જે ઉદિત છે નિત્યે અને જે એક, અમલ, અખંડ છે,
જેનો પ્રકાશ અતુલ છે, સ્વભાવનો જે પુંજ છે. ૨૪૧.

(હરિગીત)

વ્યવહારમૂઢ જનો નહિ પરમાર્થને કદી જાણતા,
લિંગ નહીં, ગુણમાત્રને ગુણપુંજ પુરુષો જાણતા. ૨૪૨.

દ્રવ્યલિંગોમાં મમકાર જે કરે તે અજ્ઞાની છે,
તેઓ સમયના સારને નહિ દેખતા પામતા સાર;
આ જગતમાં દ્રવ્યલિંગો તો પરદ્રવ્યમાત્રથી થાય છે,
આ જ્ઞાન તો સ્વયં પરે નિજ આત્મદ્રવ્યથી થાય છે. ૨૪૩.

જેમ ધારો, જેમ ધારો જડ ક્રિયા-વિચારોથી હવે,
જેમ ફોતરું કીધે નિરંતર જ્ઞાનમાં આ તેથી;
નિશ્ચયથી પૂર્ણ જેણે સ્ફુરિત છે સમયસાર મહાન જે,
તેનાથી ઊંચું છે નહીં આ જગતમાં કાંઈ અરે. ૨૪૪.

આનંદમય વિજ્ઞાનઘન પ્રત્યક્ષ કરતું જે આ;
અક્ષય જગતચક્ષુ આ જે પામે પૂર્ણતા. ૨૪૫.

શું સામાન્ય જ ઉત્પ ત્યાગનું નથી જેમ આ શીઘ્ર;
જે જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ, નિશ્ચય વેદે, ઉદ્ધારક છે. ૨૪૬.

શ્રી સમયપ્રાભૃતનો પૂર્ણ નવાં અહીં સમાપ્ત-

## પરિશિષ્ટ

(શિખરિણી)

સ્યાદ્વાદની નિર્દોષતાની સિદ્ધિને અર્થે હવે,
અને ફરીથું વિચારણા વસ્તુવ્યવસ્થાને વિશે;
ઉપાય ને ઉપેય બન્ને ભાવ આત્મ જ જ્ઞાનમાં,
ફરી ચીંતવતાં ને વળી વિચારીશું ફરીને જરા. ૨૪૭.

જેનો સ્વાત્મભાવ પીવે છે બાહ્ય વસ્તુઓ વડે,
નિજની પ્રગટતા છોડવાથી શૂન્ય જે બનીને વળી;
પરમાં જ છે વિશ્રામ જેનો એવું જ્ઞાન પશુ સમું
તે નાશ પામે છે, પરંતુ જ્ઞાન સ્યાદ્વાદી તણું—
'જે હોય તત્ તે સ્વરૂપથી તત્ હોય' એવું માનીને,
નિજ જ્ઞાનઘનના ભારથી સંપૂર્ણ પામે ઉદયને. ૨૪૮

'આ વિશ્વ સઘળું જ્ઞાન છે'— એકાંતવાદી વિચારતો,
નિજ તત્ત્વની આશાથી હોય, વિશ્વમય થઈ ને થતો
પશુ સમ ફરે સ્વૈરા; પરંતુ સ્યાદ્વાદી તો અહા!
'જે હોય તત્ નિજરૂપથી પરથી તત્ હોય ના'—
એમ માનીને પરદ્રવ્ય તણા ભાવ જે પરથી થતાં,
તે સર્વથી ન્યારો રહી નિત અનુભવે છે આત્મા. ૨૪૯.

અનેકાકારપણું છે જ્ઞાનને નહીં ગ્રાહ્ય ને સર્વને,
તો 'જ્ઞેયના આકાર રૂપ આ જ્ઞાનને ખંડિત કરે?'—
એમ માનીને એકાંતવાદી નાશ પામતો ફરે,
પણ સ્યાદ્વાદી તો ઉદિત નિજ એક દ્રવ્યપણા વડે
ભલે અનેક સ્વભાવને ફરી નાશ ભ્રમના ભેદતો,
જે એક છે, નિર્બાધ છે ફરતો અનુભવ તેહનો. ૨૫૦.

એકાંતવાદી જ્ઞેયના આકારરૂપ કલંકથી
ચિત મલિનતા, જ્ઞાનને પ્રક્ષાલવા ઇચ્છતો નકી;
આકાર એક જ ઇચ્છીને તે નાશ જ્ઞાન તણો કરે,
સ્યાદ્વાદી તો 'આકાર બહુ પરવિષે'— જાણે ખરે;
અનેકતા છે તે જ્ઞાન હો વૈચિત્ર્યના તેની ભલે,
એમ જાણતો તે સ્વતઃ ક્ષાલિત જ્ઞાનને જ અનુભવે. ૨૫૧.

(હરિગીત)

પ્રત્યક્ષ આલિખિત પરદ્રવ્યો પુરા સ્થિર દેખતે,
અસ્તિથી અજ્ઞાની નહીં કદી દેખતો નિજ દ્રવ્યને;
તેથી થઈને શૂન્ય કરતો નાશ નિજ અસ્તિત્વનો,
સ્યાદ્વાદી તો અસ્તિપણે નિજ આત્મને અવલોકતો
સુરીતે સદા, તેથી પ્રકાશ શુદ્ધ જ્ઞાનપ્રકાશથી,
થઈ પૂર્ણરૂપે જીવતો — કદી નાશને પામે નહિ. ૨૫૨

વાસિત થઈને દુર્વાસે અસ્તિથી અજ્ઞાની અરે,
'નિજ આત્મા સર્વદ્રવ્યમય છે' — માનતાં ભ્રમ ઉરે;
નિજ દ્રવ્ય રીતે ભ્રમિત થઈ વિશ્રામ તે પરમાં કરે,
સ્યાદ્વાદી તો 'સહુ દ્રવ્યમાં નાસ્તિત્વ છે પરરૂપ વડે' —
એમ જાણીને, વળી સદા નિર્મળ મહિમા જ્ઞાનને
ધરી શુદ્ધજ્ઞાન તણો અહો! નિજ દ્રવ્યનો આશ્રય કરે. ૨૫૩.

પરક્ષેત્રમાં વસતા પદાર્થો જ્ઞેય જ્ઞાનક્રિયાનો,
સંબંધ નિત્ય પુરુષનો આત્મા તણો જે દેખતો,
'નિજક્ષેત્રથી અસ્તિત્વ ના આત્મા તણું' — એમ માનતો
અજ્ઞાની નષ્ટ થતો, પરંતુ સ્યાદ્વાદી તો અહો!
'નિજક્ષેત્રથી જે આત્મ વસતા જ્ઞેય સહુને જાણતો
આત્મા રહે નિજક્ષેત્રમાં' — એમ માની નષ્ટ નહીં થતો. ૨૫૪.

'જ્ઞેયો વસે પરક્ષેત્રમાં ત્યાં હું વસું નિજક્ષેત્રમાં'
— એમ માની અજ્ઞાની ત્યજે જ્ઞેયો, વળી ચિન્મયના
આકારને પણ તે વમે ને તેથી તુચ્છ બને અરે!
પણ જ્ઞાની સ્યાદ્વાદી રહી નિજક્ષેત્રમાં જાણે ખરે
'પરક્ષેત્રમાં નાસ્તિત્વ મારું તેથી છોડું જ્ઞેયને,
પણ ના તજું આકાર ચિદ્‌નાં' — તેથી તુચ્છ નહિ બને. ૨૫૫.

(હરિગીત)

'પૂર્વ આલંબિત પદાર્થો નાશ જ્યારે પામતા,
થતું નષ્ટ ત્યારે જ્ઞાન પણ'— એકાંતીની એ ભાવના;
માની અભાવ જ્ઞાનનો આ રીત તુચ્છ થયો હતો,
અજ્ઞાની પામે નાશને, પણ સ્યાદ્વાદી · જાણતો—
'આત્મા તણું અસ્તિત્વ છે નિત્યપણે નહિ મરે,
પરદ્રવ્યનો છો નાશ ટળી ટળી, જ્ઞાન પૂર્ણ રહે સદા.' ૨૫૬

'છે જ્ઞાનનું અસ્તિત્વ ત્યાં જ્યાં ગ્રાહ્ય છે જ્ઞેય તણું'
— જાણી, પર અને નિજમાંહિ શોધે આલંબન ઘણું;
એમ બાહ્યમાં ભમતો હતો અજ્ઞાની પામે નાશને,
પણ સ્યાદ્વાદી જ્ઞાની તો જાણે યથાર્થ સ્વરૂપને;
'પરભાવથી આત્મા તણું અસ્તિત્વ'— જાણી, દ્રઢપણે
થઈ સહજ નિજ જ્ઞાનસ્વરૂપે અમર ટકતો રહે. ૨૫૭.

'પરભાવ ભાવસ્વરૂપ નિજ અસ્તિત્વ છે'— એમ જાણતો,
અજ્ઞાની બાહ્ય પદાર્થમાં વિશ્રામ નિજ કરતો હતો;
નિજ ભાવના મહિમા મહીં એકાંત નિશ્ચેતન બની,
એકાંતી પામે નાશને, પણ સ્યાદ્વાદી તો નહીં;
નિજ નિયત ભાવભવનસ્વરૂપ નિજ જ્ઞાનના અસ્તિત્વથી,
થઈ જુદો પરભાવથી, ટકી પ્રતીત તે નિજભાવની. ૨૫૮

(હરિગીત)

"છે સર્વ પરભાવોરૂપે આ આતમા" - એમ માનીને,
થઈ સ્થૂલ શુદ્ધ સ્વભાવથી અજ્ઞાની એકાંતી અરે;
પરભાવમાં સ્વચ્છંદ થઈ નિર્ભયપણે ક્રીડા કરે,
સ્યાદ્વાદી તો નિજભાવમાં અત્યંત આરૂઢ થઈ અરે
"પરરૂપના ભાવોરૂપ આતમા નથી" - એમ માનતો,
નિસ્પૃહરૂપ પ્રવર્તતાં, થઈને વિશુદ્ધ વિરાજતો ૨૫૯.

ઉત્પાદ વ્યય લક્ષિત એવા જ્ઞાનના અંશો વડે,
તે દેખી અજ્ઞાની "અનિત્ય છે સર્વથા આતમા" - કહે;
ક્ષણભંગ સંગે પતિત થઈને નાશ ને પામે અને
સ્યાદ્વાદી તો ચૈતન્યવસ્તુ નિત્ય-ઉદિત અનુભવે;
ટંકોત્કીર્ણ સ્વભાવ ઘન છે જેહનો મહિમા અરે,
એ જ્ઞાનરૂપ પ્રવર્તતો ક્યાંની સદા જીવતો રહે. ૨૬૦

ટંકોત્કીર્ણ વિશુદ્ધ છે આ જ્ઞાનનો ફેલાવ જે,
આકાર ભલ છે એક એવા આત્મની આશા વડે
નિર્મળ પરિણતિથી જુદો, અજ્ઞાની ઇચ્છે આત્મને;
સ્યાદ્વાદી તો ચિદ્વસ્તુની વૃત્તિ તણા ક્રમથી અરે,
"છે જ્ઞાન રૂપે નિત્ય પણ છે અનિત્ય પરિણતિને લીધે"
- એમ માની નિત્ય-અનિત્ય એવા જ્ઞાનને જ અનુભવે ૨૬૧

બસ જ્ઞાનમાત્ર જ આતમાનું અનેકાંતસ્વરૂપ જે
સારું જાણે સ્વભાવે આ રીત સ્યાદ્વાદ પ્રગટ કરે ૨૬૨.

સ્યાદ્વાદરૂપ અલંઘ્ય જિનવરકથિત શાસન આ રીતે
નિશ્ચિત કહ્યું સ્થાપિત થઈ સત્યાર્થ વસ્તુસ્થિતિ વડે ૨૬૩

ઇત્યાદિ શક્તિ અનેકથી સુરીતે ભરેલો છે ભલે,
જ જ્ઞાનમાત્રમયીપણાને છોડતો ન જરી અરે;
યુગપદ્ રીતે ક્રમ અને અક્રમરૂપ વર્તે સદા,
તે દ્રવ્ય ને પર્યાયમય ચિદ્વસ્તુ છે આ લોકમાં ૨૬૪

(હરિગીત)

આ વસ્તુતત્ત્વ વ્યવસ્થિતિને સ્વયમેવ આમ દેખીને
અનેકાંત-સંગત દૃષ્ટિથી, સ્યાદ્વાદ-શુદ્ધિ જાણીને;
જિનદેવ તણી નીતિને નહીં જેઓ કદીય ઉલ્લંઘતા,
તે સત્પુરુષો આ રીતે સહુ જ્ઞાનરૂપ સદા થતા ૨૬૫

જે પુરુષ કોઈ પણ રીતે દૂર કરીને મોહને,
નિજ જ્ઞાનમાત્ર અકંપ ભૂમિનો સદા આશ્રય કરે;
સાધકપણાને પામીને તે જરૂર સિદ્ધદશા લહે,
પણ ભૂમિ આ નહિ પામતા તે મૂઢ સંસારે ભમે ૨૬૬

સ્યાદ્વાદમાં કૌશલ્ય ને સંયમ-સુનિશ્ચલતા વડે,
નિજમાં રહી ઉપયુક્ત જે નિજભાવના નિત્યે કરે;
આ રીત સાધે જ્ઞાન તેમ ક્રિયા તણી જે મૈત્રીને,
નિજભાવમય આ ભૂમિકાનો પુરુષ તે આશ્રય કરે. ૨૬૭.

પૂર્વોક્ત રીતે જે પુરુષ આ ભૂમિનો આશ્રય કરે,
તે જ આવો આતમા આ ઉદયને પામે ખરે —
ચિત્પુંજના પિંડારૂપ છે ખીલ્યું જેનું અને
અત્યંત શુદ્ધ પ્રકાશ જેનો સુપ્રભાત સમાન છે;
આનંદમાં સ્થિત જે રહે સુરીતે સદાયે એવું જે
અસ્ખલિત જેનું રૂપ છે ને અચલ જેની જ્યોતિ છે. ૨૬૮

સ્યાદ્વાદથી જે દીપ્ત ઝગમગ તેજ છે જેનું અને
મહિમા વિશુદ્ધસ્વભાવરૂપ, એવો પ્રકાશ ઉદિત મને;
ત્યાં બંધમોક્ષમાર્ગી થનારા અન્ય ભાવો ના થજો,
નિત્યોદયી કેવળ સ્વભાવ સ્ફુરાયમાન મને હજો. ૨૬૯

(હરિગીત)

અનેકવિધ નિજશક્તિના સમુદાયમય આ આતમા,
નયદૃષ્ટિથી ખંડિત થઈને નાશ પામે આતમા;
તેથી અનુભવ હું કરું - ખંડો નિરાકૃત* ના લહે,
તોયે અખંડિત પૂર્ણરૂપ છે, સ્વરૂપ જેનું ખરે;
જે એક છે ને શાંત એકાંત સ્વરૂપ છે જેહનું,
વળી અચળ છે તેવું અહો! ચૈતન્યમય હું તેજ છું. ૨૭૦

* નિરાકૃત = બહિષ્કૃત; દૂર; રદબાતલ; નાકબૂલ.

હું જ્ઞાનમાત્ર જ ભાવ છું, જ્ઞાનક્રિયા મુજ સ્વરૂપ છે,
તેને કદી પરજ્ઞેયના બસ જ્ઞાનમાત્ર ન જાણવો;
પણ જ્ઞેયના આકારરૂપે જ્ઞાનકલ્લોલો ઊઠે,
તે રૂપ પરિણમતો થકો હું જ્ઞેય-જ્ઞાતા-જ્ઞાન છું. ૨૭૧

મુજ તત્ત્વનો જ સ્વભાવ એવો અનેકાંતસ્વરૂપ છે,
દેખાય તે મેચક, ઉભય વળી અમેચક દેખાય છે;
તોપણ પરસ્પર મિલિત શક્તિસમૂહરૂપ ન સ્ફુરે,
તે શુદ્ધબુદ્ધિવંતના મનને વિમોહિત ના કરે. ૨૭૨

અદ્ભુત સહજ વૈભવ અહો! આત્મા તણો આવો ખરે,
દીસે અનેકરૂપે તથા તે એકતાના ધારણ કરે;
દીસે ક્ષણિક તે એક રીત, ધ્રુવ એક રીતે દીસે,
દીસે પરમવિસ્તૃત તે વળી નિજ પ્રદેશોમાં વસે. ૨૭૩

દીસે કષાયો એક રીતે, શાંતિ એક રીતે દીસે,
ભવદુઃખ દીસે એક રીત, એક રીત મુક્તિ ખરે;
દીસે ત્રિલોક સ્ફુરે તથા ચૈતન્ય શોભે એકલો, ૨૭૪
જય હો અહો! અદ્ભુતથી અદ્ભુત આત્મસ્વભાવના.

(હરિગીત)

ત્યાં લોક થાયે મગ્ન એવો તેજરૂપી પુંજ જે,
જેમાં દીસે લોકો અનેક તથાપિ એકસ્વરૂપ જે;
તત્ત્વોપલબ્ધિ અભિન્ન છે, નિષ્કંપ જ્યોતિર્માન છે,
ચૈતન્યનો ચમત્કાર આ જયવંત વર્તે છે ખરે ૨૭૫

જે અચલ ચેતનરૂપ આત્માને જ નિજ આત્મા વડે,
આત્મા મહીં અવિરતપણે રાખે નિમગ્ન સદાય ને;
નિર્મોહ, નિર્મલ પૂર્ણ જે, પ્રતિપક્ષી કર્મ નહિ અહો!
આ ઉદિત અમૃતચંદ્રજ્યોતિ સર્વ રીત પ્રકાશતો ૨૭૬

પરને સ્વનું સૌથી પ્રથમ થયું દ્વૈત જે અજ્ઞાનથી
તે દ્વૈત થતાં સ્વરૂપમાં અંતર પડ્યું જેના થકી;
અંતર થતાં જેનાથી બહુવિધ રાગ-દ્વેષ ગ્રહણ થયાં,
જેનાથી કારક ઉપજ્યાં, અનુભૂતિએ ફળ ભોગવ્યાં,
વિજ્ઞાનઘનના ઓઘમાં થયું મગ્ન તે અજ્ઞાન ને
તેથી નથી કંઈ પણ હવે, એ ભાવ પામ્યાં વિલયને ૨૭૭

વસ્તુતણા સામા. સ્વરૂપને સુરીતે જેણે કહ્યું,
આ સમયની વ્યાખ્યા તણું કાર્યપણું એ શબ્દનું,
નથી કાંઈ પણ કર્તવ્ય અમૃતચન્દ્રસૂરિનું તેહમાં,
છે ગુપ્ત જે નિજના અમૂર્તિક જ્ઞાનમાત્ર સ્વરૂપમાં ૨૭૮